

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

Spriedums

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2014. gada 28. novembrī

lietā Nr. 2014-09-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Kaspars Balodis, Kristīne Krūma, Gunārs Kusiņš, Uldis Ķinis un Sanita Osipova,

pēc konstitucionālās sūdzības, kuru iesniegusi SIA „HIPOTĒKU BANKAS NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMA AĢENTŪRA”,

piedaloties konstitucionālās sūdzības iesniedzējas pilnvarotajiem pārstāvjiem zvērinātiem advokātiem Mārtiņam Aljēnam, Uģim Zeltiņam un Arnim Ešenvaldam, institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Latvijas Republikas Saeimas – pilnvarotajai pārstāvei Saeimas Juridiskā biroja juridiskajai padomniecei Dainai Osei,

ar tiesas sēdes sekretāri Elīnu Kursišu,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu, Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu un 17. panta pirmās daļas 11. punktu,

Rīgā 2014. gada 21. un 29. oktobrī atklātā tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Civilprocesa likuma 495. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1998. gada 14. oktobrī pieņēma Civilprocesa likumu, kas stājās spēkā 1999. gada 1. martā. Likuma 495. panta pirmā daļa noteic, ka par strīda pakļautību lemj pati šķīrējtiesa, arī gadījumos, kad kāda no pusēm apstrīd

šķīrējtiesas līguma esamību vai spēkā esamību (turpmāk – apstrīdētā norma). Saskaņā ar apstrīdēto normu pati šķīrējtiesa izlemj jautājumu par to, vai strīds ir pakļauts izskatīšanai šķīrējtiesā (turpmāk – šķīrējtiesas kompetences princips).

Apstrīdētā norma nav grozīta un joprojām ir spēkā tās sākotnējā redakcijā.

2. SIA „HIPOTĒKU BANKAS NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMA AĢENTŪRA” (kopš 2014. gada 1. oktobra SIA „Hiponia”) (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) ir lūgusi Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzēja bijusi atbildētāja divos šķīrējtiesas procesos Latvijas šķīrējtiesā. Tomēr Latvijas šķīrējtiesa neesot bijusi tiesīga izspriest pret Pieteikuma iesniedzēju ierosinātās lietas, jo strīds neesot bijis pakļauts izskatīšanai Latvijas šķīrējtiesā. Proti, 2011. gada 20. decembra vienošanās, uz kuras pamata šķīrējtiesa atzinusi lietas par tai piekritīgām, pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, esot atzīstama par viltotu dokumentu, jo šādu vienošanos tā nekad neesot slēgusi.

Šķīrējtiesas procesā Pieteikuma iesniedzēja lūgusi Latvijas šķīrējtiesu izprasīt 2011. gada 20. decembra vienošanās oriģinālu un noteikt tā ekspertīzi. Tomēr šo lūgumu šķīrējtiesa noraidījusi.

Lūdzot atzīt viltoto šķīrējtiesas līgumu par spēkā neesošu, Pieteikuma iesniedzēja vērsusies vispārējās jurisdikcijas tiesā. Tomēr vispārējās jurisdikcijas tiesa atzinusi, ka prasījums par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību nevarot būt izskatīšanas priekšmets vispārējās jurisdikcijas tiesā, izņemot vienīgi likumā paredzētos gadījumus. Šādu secinājumu par pamatotu atzinis arī Augstākās tiesas Civillietu departaments. Līdz ar to apstrīdētā norma personas pamattiesības ierobežojot tādējādi, ka liedzot iespēju vispārējās jurisdikcijas tiesā apstrīdēt šķīrējtiesas līguma spēkā esamību pat tad, ja pastāv pamatotas aizdomas par šāda līguma viltojumu.

Neesot šaubu, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu. Tāpat pamattiesību ierobežojumam esot leģitīms mērķis – nodrošināt ātru strīda izšķiršanu. Proti, apstrīdētajā normā esot ietverts starptautiski atzītais šķīrējtiesas kompetences princips, atbilstoši kuram šķīrējtiesa pati lemjot par strīda pakļautību. Tomēr likumdevējs, aizliedzot šķīrējtiesas kompetenci apstrīdēt

vispārējās jurisdikcijas tiesā, neesot izvēlēties tādu līdzekli, kas personas tiesības ierobežotu pēc iespējas saudzīgāk.

Šķīrējtiesas kompetences princips nevarot tikt saprasts tādējādi, ka tas piešķirtu šķīrējtiesai ekskluzīvas tiesības izlemt jautājumu par strīda pakļautību izšķiršanai šķīrējtiesā. Šis princips esot saistīts ar ideju, ka šķīrējtiesa var pieņemt lēmumus, kas ir taisnīgi un aizsargā strīda dalībnieku intereses. Tomēr šā principa patiesais mērķis neesot atstāt strīda pakļautības jautājumu tikai un vienīgi šķīrējtiesas ziņā. Proti, šis princips ne tikai neizslēdzot personas tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā, bet – gluži otrādi – šādas tiesības ietverot.

Sabiedrības ieguvums no ātra šķīrējtiesas procesa nevarot atsvērt kaitējumu personas tiesībām. Apstrīdētā norma radot ne vien tādu situāciju, ka personai piespiedu kārtā nākas samierināties ar strīda izšķiršanu šķīrējtiesā, bet arī iespējas šķīrējtiesas institūtu izmantot negodprātīgi.

Pieteikuma iesniedzēja arī norāda, ka Civilprocesa likuma regulējums par izpildu raksta izsniegšanu sakarā ar šķīrējtiesas spriedumu nenodrošinot personas pamattiesību efektīvu aizsardzību. Proti, izpildu raksta izsniegšanas stadijā vispārējās jurisdikcijas tiesas pienākumos ietilpstot pārbaude tikai attiecībā uz to, vai nepastāv kāds no Civilprocesa likuma 536. panta pirmajā daļā noteiktajiem pamatiem atteikt izpildu raksta izsniegšanu. Šī pārbaude neietverot šķīrējtiesas līguma spēkā esamības izvērtēšanu – saskaņā ar Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas 3. punktu viens no iespējamiem pamatiem tiesnesim atteikt izpildu raksta izsniegšanu esot tas, ka „šķīrējtiesas līgums likumā noteiktajā kārtībā ir atcelts vai atzīts par spēkā neesošu”.

Tātad izpildu raksta izsniegšana varot tikt atteikta, ja šķīrējtiesas līgums jau ir atcelts vai atzīts par spēkā neesošu, bet tiesnesis nevarot šo jautājumu izvērtēt, izlemjot pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu šķīrējtiesas sprieduma izpildei.

Pieteikuma iesniedzēja piekrīt Saeimas paustajam viedoklim, ka iespēja apstrīdēt šķīrējtiesas līgumu vispārējās jurisdikcijas tiesā atsevišķos gadījumos varot tikt izmantota ļaunprātīgi, piemēram, lai novilcinātu šķīrējtiesas procesu vai šķīrējtiesas sprieduma izpildi. Tomēr šis apstāklis neattaisnojot tādu tiesisko regulējumu, kas liedz personai tiesības apstrīdēt vispārējās jurisdikcijas tiesā šķīrējtiesas līguma pastāvēšanu vai spēkā esamību. Likumdevējam esot iespējams novērst to, ka tiesības apstrīdēt šķīrējtiesas līgumu vispārējās jurisdikcijas tiesā tiek

izmantotas negodprātīgi. Piemēram, likumā esot iespējams ietvert speciālu tiesisko regulējumu, atbilstoši kuram šķīrējtiesas lēmums par strīda pakļautību izskatīšanai šķīrējtiesā var tikt pakļauts vispārējās jurisdikcijas tiesas kontrolei.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzējas pilnvarotais pārstāvis zvērināts advokāts Mārtiņš Aljēns papildus norādīja, ka šķīrējtiesas kompetences principa avots esot nevis pušu vienošanās, bet gan nacionālais vai starptautiskais likums. Tas, ka šķīrējtiesa pirmā lemj jautājumu par savu kompetenci, izrietot nevis no šķīrējtiesas līguma, bet gan no tiesību normas, kuras mērķis ir nodrošināt to, lai šķīrējtiesas process netiktu kavēts.

Šķīrējtiesas kompetences princips neizslēdzot iespēju, ka arī vispārējās jurisdikcijas tiesa izlemj jautājumu par strīda pakļautību. Gluži pretēji – minētais princips nozīmējot vienīgi to, ka šķīrējtiesai ir priekšroka izlemt jautājumu par strīda pakļautību šķīrējtiesai.

Civilprocesa likuma regulējums, kas attiecas uz izpildu raksta izsniegšanu šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildei, neesot piemērots tam, lai tiesnesis varētu pilnvērtīgi un objektīvi izvērtēt šķīrējtiesas līguma spēkā esamību. Pusēm šajā procesā neesot iespēju izmantot visus likumā atļautos pierādīšanas līdzekļus, piemēram, liecinieku liecības.

Likumdevēja kompetencē esot tāda tiesiskā regulējuma pieņemšana, kas šķīrējtiesas procesa efektivitāti ietekmētu pēc iespējas mazāk. Likumā būtu iespējams paredzēt speciālu kārtību šķīrējtiesas līguma apstrīdēšanai. Attiecīgās lietas, piemēram, varētu tikt izskatītas apelācijas instances tiesā, kuras nolēmums būtu galīgs vai arī pārsūdzams tikai kasācijas instancē.

No šķīrējtiesas kompetences principa neizrietot tas, ka jautājums par strīda pakļautību ietilptu tikai šķīrējtiesas ekskluzīvā kompetencē. Šķīrējtiesai esot priekšroka izlemt jautājumu par strīda pakļautību, tomēr tā nedrīkstot būt vienīgā, kas šo jautājumu izlemj. Valstij esot pienākums nodrošināt personai tiesības apstrīdēt vispārējās jurisdikcijas tiesā šķīrējtiesas lēmumu par strīda pakļautību. Ja tiek apstrīdēts šķīrējtiesas līgums, tad strīds esot par to, vai persona patiešām ir atteikusies no savām tiesībām uz lietas izskatīšanu vispārējās jurisdikcijas tiesā.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Tiesības uz taisnīgu tiesu pēc savas būtības tiek nodrošinātas arī šķīrējtiesas procesā, un šis process esot viens no veidiem, kādos persona var aizstāvēt savas aizskartās tiesības vai likumiskās intereses.

Personas tiesības izvēlēties strīda izšķiršanu šķīrējtiesā izrietot no dispozitivitātes principa. Tas nozīmējot, ka persona var atteikties ne tikai no tiesas aizsardzības, bet pat vispār no jebkādas tiesību aizsardzības formas. Ja persona, paužot savu brīvo gribu, atsakās no savu subjektīvo tiesību aizsardzības tiesā un izvēlas citu likumā pieļautu tiesību aizsardzības formu, piemēram, šķīrējtiesu, tad neesot konstatējams Satversmes 92. pantā nostiprināto pamattiesību ierobežojums.

Saeima piekrīt Pieteikuma iesniedzējai, ka apstrīdētā norma paredz šķīrējtiesas kompetences principu. Šis princips nozīmējot, ka šķīrējtiesai ir tiesības pašai izlemt to, vai strīds ir pakļauts izskatīšanai šķīrējtiesā. Apstrīdētā norma esot vērsta uz to, lai samazinātu vispārējās jurisdikcijas tiesu noslogojumu, ierobežotu pušu iespējas kavēt šķīrējtiesas procesu un nodrošinātu pušu strīda ātru izšķiršanu. Tā aizsargājot citu cilvēku tiesības uz taisnīgu tiesu, jo nodrošinot strīdu ātrāku un efektīvāku izskatīšanu.

Apstrīdētā norma esot piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo skaidri nosakot: vēršanās vispārējās jurisdikcijas tiesā par šķīrējtiesas līguma esamību vai spēkā esamību nav pieļaujama. Šos jautājumus atbilstoši apstrīdētajai normai izlemjot pati šķīrējtiesa. Saeimai esot plaša rīcības brīvība šķīrējtiesas procesa regulējuma noteikšanā. Savukārt vispārējās jurisdikcijas tiesas šķīrējtiesu darbību kontrolējot izpildu raksta izsniegšanas procesā.

Vispārējās jurisdikcijas tiesas lielāka iesaistīšana šķīrējtiesas sprieduma kontrolē dotu personai iespējas šādas tiesības izmantot ļaunprātīgi un novilcināt šķīrējtiesas procesu. Turklāt, ņemot vērā tiesvedības ātrumu valsts tiesā visās instancēs, esot skaidrs, ka tiktu zaudēta viena no būtiskākajām šķīrējtiesas procesa priekšrocībām – strīda izskatīšanas ātrums. Tādējādi apstrīdētās normas paredzētais sabiedrības ieguvums no efektīvas šķīrējtiesu darbības esot lielāks nekā šīs normas radītie atsevišķu personu tiesību ierobežojumi.

Ja apstrīdētā norma tiktu atzīta par neatbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, atbildētāji vienmēr varētu iesniegt vispārējās jurisdikcijas tiesā prasību par šķīrējtiesas līguma apstrīdēšanu. Ja šķīrējtiesas process tiktu apturēts līdz

brīdim, kad vispārējās jurisdikcijas tiesa izskatījusi strīdu par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību, tad zustu šķīrējtiesas procesa jēga.

Tiesas sēdē Saeimas pilnvarotā pārstāve Daina Ose papildus norādīja, ka Saeima, respektējot sabiedrības vēlmi strīdu un domstarpību risināšanai izmantot alternatīvās strīdu risināšanas metodes, esot pieņēmusi Šķīrējtiesu likumu un Mediācijas likumu. Minētie likumi nodrošināšot kvalitatīvu katra strīda atrisināšanu.

Šķīrējtiesu likums paredzot īpašus nosacījumus šķīrējtiesas izveidošanai un šķīrējtiesas procesa kvalitātes uzlabošanai. Personai, kura vēlas pildīt šķīrējtiesneša pienākumus, likumdevējs izvirzījis prasību pēc nevainojamas reputācijas, augstākās profesionālās vai akadēmiskās izglītības, jurista kvalifikācijas un vismaz triju gadu praktiskās pieredzes, kas gūta, strādājot augstskolas tiesību zinātnes specialitātes akadēmiskā personāla amatā vai citā juridiskās specialitātes amatā.

Šķīrējtiesu likuma pieņemšanas procesā Saeimas Juridiskajā komisijā bijušas diskusijas par šķīrējtiesas kompetences principu. Visi diskusiju dalībnieki piekrituši tam, ka pašreizējā kārtība, kas paredz šķīrējtiesas kompetences kontroli izpildu raksta izsniegšanas stadijā, ir pietiekama taisnīga rezultāta nodrošināšanai.

Ja vispārējās jurisdikcijas tiesai būtu tiesības lemt par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību pēc tam, kad par to jau ir lēmusi pati šķīrējtiesa, strīda dalībnieks tiktu iesaistīts vienlaikus divos tiesvedības procesos. Līdz ar to rastos tiesiska neskaidrība un iespēja novilcināt šķīrējtiesas sprieduma izpildi.

Šķīrējtiesu kontrole vispārējās jurisdikcijas tiesā esot koncentrēta izpildu raksta izsniegšanas stadijā, proti, pēc tam, kad šķīrējtiesas procesā lieta jau izskatīta pēc būtības un nepieciešama tās nolēmuma piespiedu izpilde. Šajā tiesvedības stadijā tiekot pārbaudīts šķīrējtiesas procesa tiesiskums, citastarp arī šķīrējtiesas neatkarība un objektivitāte. Arī tiesnesis, izsniedzot izpildu rakstu šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildei, esot tiesīgs izvērtēt to, vai šķīrējtiesas līgums ir spēkā.

Atsaucoties uz statistikas datiem, Saeimas pārstāve norādīja arī to, ka likumdevēja izraudzītais šķīrējtiesu nolēmumu kontroles mehānisms, kas darbojas izpildu raksta izsniegšanas stadijā, esot sevi attaisnojis, būtiski atslogojot vispārējās jurisdikcijas tiesas. Gadījumos, kad nepieciešams vispārējās jurisdikcijas tiesas vērtējums par šķīrējtiesas sprieduma kvalitāti, tas tiekot sniegts izpildu raksta izsniegšanas stadijā.

4. Pieaicinātā persona – **Tieslietu ministrija** – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Viena no šķīrējtiesas procesa priekšrocībām esot strīda izskatīšanas ātrums, un šķīrējtiesas jurisdikcijas pamats esot šķīrējtiesas līgums. Tādējādi šķīrējtiesas tiesības lemt par tās jurisdikciju esot nesaraujami saistītas arī ar tiesībām lemt par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību vai neesamību. Ja pastāvētu iespēja jautājumu par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību izskatīt vispārējās jurisdikcijas tiesā, tad persona varētu izvairīties no savu saistību izpildes.

Valsts neesot atbildīga par šķīrējtiesas procesā pieļautiem pamattiesību pārkāpumiem, tomēr valstij esot pienākums nodrošināt līdzekļus aizsardzībai pret šķīrējtiesas procesā pieļautiem procesuālo tiesību pārkāpumiem. Šā iemesla dēļ Civilprocesa likuma 536. pantā noteikti gadījumi, kādos vispārējās jurisdikcijas tiesa neatzīst šķīrējtiesas procesa rezultātu.

Ja kāda no šķīrējtiesas procesa pusēm ceļ iebildumus, norādot uz šķīrējtiesas līguma spēkā neesamību vai iespējamu viltojumu, šķīrējtiesai esot pienākums lemt par izteikto iebildumu pamatotību, tostarp arī izlemt pieteikto lūgumu par ekspertīzes noteikšanu. Ja vispārējās jurisdikcijas tiesa konstatē, ka šķīrējtiesa nav izlēmusi puses pieteikto lūgumu par ekspertīzes noteikšanu, tā varot lemt par to, vai minētā lūguma neizlemšana nav uzskatāma par tādu šķīrējtiesas procesa pārkāpumu, kas varētu būt pamats atteikumam izsniegt izpildu rakstu.

Civilprocesa likuma 534. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka pieteikumam par izpildu raksta izsniegšanu pievieno dokumentu, kas apliecina pušu rakstveida vienošanos par strīda nodošanu izskatīšanai šķīrējtiesā, vai notariāli apliecinātu tā norakstu. Minētā dokumenta iesniegšana dodot tiesai iespēju pārliecināties par šķīrējtiesas klauzulas esamību. Ja pieteikumam nav pievienots Civilprocesa likuma 534. panta pirmās daļas 2. punktā norādītais dokuments, tiesnesis pieņemot lēmumu par pieteikuma atstāšanu bez virzības un nosakot termiņu trūkumu novēršanai. Ja noteiktajā termiņā persona nav iesniegusi trūkstošos dokumentus, tiesnesis pieņemot lēmumu par atteikšanos pieņemt pieteikumu un nosūtot to atpakaļ iesniedzējam.

Vispārējās jurisdikcijas tiesai, izlemjot pieteikumu par šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildi, esot pienākums izvērtēt, vai šķīrējtiesa, taisot nolēmumu, nav pārkāpusi savas kompetences robežas. Ja lietas dalībnieks saskaņā ar Civilprocesa likuma 534.¹ panta otrās daļas 4. punktu paskaidrojumā norāda, piemēram, uz

iespējamu šķīrējtiesas līguma viltojumu, vispārējās jurisdikcijas tiesai esot tiesības pieprasīt no šķīrējtiesas nepieciešamos lietas materiālus vai visu lietu, lai pārbaudītu paskaidrojumā norādīto apstākļu esamību. Tāpat vispārējās jurisdikcijas tiesai esot tiesības izprasīt šķīrējtiesas līguma oriģinālu, lai pirms izpildu raksta izsniegšanas to nosūtītu ekspertīzes veikšanai. Līdz ar to spēkā esošais Civilprocesa likuma regulējums paredzot efektīvu šķīrējtiesas procesa kontroles mehānismu vispārējās jurisdikcijas tiesā un nodrošinot personai tiesības uz taisnīgu tiesu.

Ja ir pamatotas aizdomas par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar iespējamu līguma viltošanu, personai esot tiesības iesniegt pieteikumu izmeklēšanas iestādē. Kriminālprocesa likuma 371. panta pirmā daļa uzliekot par pienākumu procesuāli pilnvarotai amatpersonai uzsākt kriminālprocesu savas kompetences ietvaros sakarā ar jebkuru Kriminālprocesa likuma 369. pantā minēto iemeslu. Savukārt jautājuma par izpildu raksta izsniegšanu izlemšana šādā gadījumā esot apturama līdz brīdim, kad stājas spēkā galīgais nolēmums kriminālprocesā.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pilnvarotā pārstāve Tiesu sistēmas politikas departamenta direktore Inita Ilgaža papildus norādīja, ka vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesības vērtēt šķīrējtiesas kompetenci novestu pie tā, ka šķīrējtiesas process vairs nebūtu ātrs. Proti, jebkuram šķīrējtiesas procesa dalībniekam būtu iespēja vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar iebildumiem pret šķīrējtiesas līguma spēkā esamību.

Spēkā esošais regulējums par šķīrējtiesas sprieduma tiesiskuma kontroli izpildu raksta izsniegšanas stadijā aizsargājot personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Ja šķīrējtiesas procesā pieļauti būtiski procesuālie pārkāpumi, tad tiesa piemērojot Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas 6. punktu un atsakot izpildu raksta izsniegšanu. Ja viena puse uzskata, ka šķīrējtiesas līgums ir viltots, tad izpildu raksta izsniegšanas procesā tā varot informēt tiesu par apsvērumiem, kas norāda uz būtiskiem šķīrējtiesas procesā pieļautiem pārkāpumiem.

Pierādīšanas līdzekļi un pierādīšanas iespējas tiesvedības procesā šķīrējtiesā un tiesvedības procesā vispārējās jurisdikcijas tiesā būtiski neatšķiroties, un abi šie procesi esot balstīti uz sacīkstes principu. Tādējādi šķīrējtiesā pieņemtais nolēmums esot atkarīgs no katras puses aktivitātes un iniciatīvas.

Šķīrējtiesu likuma izstrādāšanas laikā daudzi eksperti esot norādījuši, ka puses tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā un apstrīdēt šķīrējtiesas

kompetenci apdraudēšot šķīrējtiesas procesa mērķu sasniegšanu. Līdz ar to šķīrējtiesas process vairs nebūšot tik ātrs, jo jebkura puse to varēšot kavēt. Tādēļ Šķīrējtiesu likumā esot saglabāts tāds regulējums, kāds ietverts apstrīdētajā normā.

5. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – uzskata, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā nepieļauj vispārējās jurisdikcijas tiesā tiesvedību par šķīrējtiesas līguma esamību vai spēkā esamību gadījumā, kad persona nav izteikusi gribu slēgt šķīrējtiesas līgumu, ir pretrunā ar Satversmes 92. panta pirmo teikumu.

Valstij, atzīstot tādus alternatīvos strīdu izskatīšanas veidus kā šķīrējtiesa, to darbības regulējumam vajagot izvirzīt tādas pašas prasības kā valsts tiesu varai, proti – tiesas objektivitāte un taisnīgs nolēmums. Arī mehānismam, ar kuru valsts kontrolē šķīrējtiesu nolēmumus, vajagot nodrošināt to, lai valsts ar savu rīcību atzītu tikai tādu šķīrējtiesas procesu, kurā ir ievērots taisnīgums un objektivitāte.

Latvijā šķīrējtiesas spriedums neesot pārsūdzams, un, lai tas tiktu izpildīts piespiedu kārtā, nepieciešams vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar lūgumu izsniegt izpildu rakstu. Tādējādi šķīrējtiesas kontrole esot koncentrēta tikai izpildu raksta izsniegšanas stadijā.

Tiesībsargs uzsver, ka šķīrējtiesas tiesiskajā regulējumā esot konstatējami būtiski trūkumi, kas pieļaujot netaisnīgu tiesvedības procesu. Turklāt vispārējās jurisdikcijas tiesai piešķirtās tiesības labot šķīrējtiesas pieļautās kļūdas esot nepietiekamas.

Tiesas sēdē Tiesībsarga pilnvarotā pārstāve Santa Tivaņenkova papildus norādīja, ka arī Tiesībsarga birojā tiekot saņemtas personu sūdzības par šķīrējtiesu darbību. Bieži nākoties saskarties ar situāciju, kad persona nemaz nav zinājusi, ka noticis šķīrējtiesas process, un to uzzinājusi vienīgi tad, kad pret to jau uzsākta piedziņa.

Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas regulējums neesot pietiekams, lai vispārējās jurisdikcijas tiesas spētu kontrolēt šķīrējtiesas procesa neatkarību un objektivitāti. Šis regulējums novedot pie tā, ka vispārējās jurisdikcijas tiesas legalizējot šķīrējtiesu spriedumus un izsniedzot izpildu rakstu pat tajos gadījumos, kad šķīrējtiesas procesā nav uzrādīts līguma oriģināls un pārbaudīts, vai puses brīvi paudušas gribu šādu līgumu slēgt. Civilprocesa likums pieļaujot tādu situāciju, ka

šķīrējtiesa taisot spriedumus, kas tikai formāli atbilstot likuma prasībām, bet būtībā esot balstīti uz spēkā neesošiem dokumentiem. Turklāt šādi šķīrējtiesas spriedumi saglabājot savu spēku pat tad, ja vispārējās jurisdikcijas tiesa atsaka izpildu raksta izsniegšanu.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Šķīrējtiesas darbojoties privāto tiesību jomā, kur esot piemērojams dispozitivitātes princips – līdzēji ir tiesīgi paši izvēlēties, ar kādiem procesuāliem līdzekļiem aizstāvēt savas tiesības.

Šķīrējtiesas līgums esot civiltiesisks līgums, uz kuru attiecoties civiltiesību normas par darījumu spēkā esamību. Tādējādi viltotam šķīrējtiesas līgumam neesot nekāda tiesiskā spēka. Savukārt šķīrējtiesai esot pienākums pārbaudīt, vai šķīrējtiesas līgums ir spēkā. Ja šķīrējtiesa atsakās izvērtēt jautājumu par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību vai iespējamo viltojumu, persona saskaņā ar Civilprocesa likumu esot tiesīga aizstāvēt savas pamattiesības izpildu raksta izsniegšanas stadijā.

Tiesas sēdē Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras pilnvarotais pārstāvis Edmunds Stankevičs papildus norādīja, ka šķīrējtiesu tiesnešiem jābūt augsti kvalificētiem juristiem, kuri savus pienākumus pilda godprātīgi un nepakļaujas nekādai ietekmei. Tas nozīmējot, ka attiecībā uz vienādiem faktiskiem un juridiskiem apstākļiem gan vispārējās jurisdikcijas tiesai, gan arī šķīrējtiesai būtu jāpieņem līdzīgs nolēmums. Šķīrējtiesas tiesnesim vajagot būt spējīgam konstatēt, ka šķīrējtiesas līgums ir viltots vai kādu citu iemeslu dēļ nav spēkā, jau to pilnvaru ietvaros, kuras likums viņam piešķīris. Tādējādi vērsšanās vispārējās jurisdikcijas tiesā par šo jautājumu neesot nepieciešama.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas šķīrējtiesa – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Apstrīdētajā normā esot ietverts šķīrējtiesas kompetences princips, kas paredzot, ka pašai šķīrējtiesai ir tiesības lemt par tās jurisdikciju arī tad, ja tiek apstrīdēta šķīrējtiesas līguma esamība vai spēkā esamība. Saskaņā ar šo principu šķīrējtiesai nevajagot pārtraukt lietas izskatīšanu un gaidīt, kad vispārējās jurisdikcijas tiesa izvērtēs jautājumu par strīda pakļautību šķīrējtiesai.

Ja šķīrējtiesai nebūtu tiesību pašai lemt par savu kompetenci, tai nebūtu arī iespēju ievērot Civilprocesa likuma 493. panta ceturtajā daļā paredzētos termiņus. Turklāt nelabticīgiem šķīrējtiesas procesa dalībniekiem tiktu dota iespēja izvairīties no likumā paredzētā šķīrējtiesas līguma saistošā spēka.

Šķīrējtiesas procesā tiek piemērots pierādījumu brīvas vērtēšanas princips, kas paredzot, ka nevienam pierādījumam nav iepriekš noteikta spēka. Šķīrējtiesa pati izvērtējot visus lietā esošos pierādījumus to kopsakarā un pati novērtējot arī pierādījumu attiecināmību un pieļaujamību. Jebkurš šķīrējtiesas lietā nozīmīgs apstāklis esot uzskatāms par pierādītu, kad pēc lietā esošo pieļaujamo un attiecināmo pierādījumu pārbaudīšanas tiek izslēgtas saprātīgas šaubas par to, vai attiecīgais apstāklis nevarētu būt citāds.

8. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Inga Kačevska – norāda, ka starptautisko šķīrējtiesu tiesību avotos šķīrējtiesas kompetences princips tiek saprasts šādi: ja kāda no pusēm apstrīd šķīrējtiesas līguma spēku, šķīrējtiesas sastāvs var ne tikai noteikt savu jurisdikciju un turpināt skatīt strīdu, bet arī taisīt spriedumu pēc būtības. Tādējādi šķīrējtiesa esot pirmā, kas skata jautājumu par tās jurisdikciju. Tomēr šķīrējtiesas kompetences princips neliedzot pusēm tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā, lai apstrīdētu šķīrējtiesas līguma spēkā esamību.

Situācija, kad šķīrējtiesas lēmumu par tās jurisdikciju nevar apstrīdēt vispārējās jurisdikcijas tiesā, esot nepieņemama. Proti, šādā gadījumā pusei neesot pieejami nekādi citi tiesiskās aizsardzības līdzekļi, lai pierādītu, ka šķīrējtiesai nav jurisdikcijas. Turklāt praksē tādi gadījumi, kad šķīrējtiesa atsakās no savas jurisdikcijas, esot ļoti reti un Latvijā šķīrējtiesas process ne vienmēr tiek izmantots labā ticībā.

Vispārējās jurisdikcijas tiesas kontrole pār šķīrējtiesu esot nepieciešama, lai vairotu komersantu uzticību šķīrējtiesām. Tiesai esot jāpārlicinās, vai šķīrējtiesas spriedums ir taisīts, pamatojoties uz spēkā esošu šķīrējtiesas līgumu, un vai šķīrējtiesa, lemdama par tās jurisdikciju, nav pārkāpusi savas kompetences robežas.

Pieņemot pieteikumu par šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildi, vispārējās jurisdikcijas tiesai vajagot pārbaudīt, vai ir pievienots šķīrējtiesas līguma oriģināls. Kaut arī Civilprocesa likumā nav paredzēts tāds izpildu raksta neizsniegšanas pamats

kā šķīrējtiesas līguma oriģināla trūkums, tomēr šis jautājums būtu vērtējams kopsakarā ar puses iebildumiem pret šķīrējtiesas līguma spēkā esamību.

Civilprocesa likums neregulējot to, kas notiek ar šķīrējtiesas spriedumu, ja sakarā ar to netiek izsniegts izpildu raksts. Civilprocesa likuma 537. pantā esot uzskaitīti gadījumi, kad strīds ir izskatāms tiesā vai šķīrējtiesā atkārtoti, ja stājies spēkā lēmums par atteikumu izsniegt izpildu rakstu. Tomēr šķīrējtiesas spriedums nevarot zaudēt spēku automātiski. Pat tad, ja Latvijā izpildu raksts nav izsniegts, ieinteresētā puse varot mēģināt panākt šķīrējtiesas sprieduma izpildi citā valstī. Līdz ar to likumdevējam būtu jānosaka kārtība, kādā šķīrējtiesas spriedums atceļams vai atzīstams par spēkā neesošu.

Inga Kačevska vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka Latvijā būtu nepieciešams pilnībā ieviest Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskās tirdzniecības tiesību komisijas 1985. gada Starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas parauglikumu (turpmāk – Parauglikums). Parauglikums efektīvi darbojoties citās valstīs, tam esot izstrādāti plaši komentāri, un esot pieejama apjomīga tiesu prakse katra panta piemērošanā. Tādējādi tas palīdzēšot atrisināt daudzus šobrīd aktuālus ar šķīrējtiesām saistītus jautājumus.

Tiesas sēdē pieaicinātā persona papildus norādīja, ka šķīrējtiesas procesa ātrums jau sen vairs neesot vērtējams kā pozitīva šķīrējtiesu iezīme. Par šķīrējtiesas procesa ātrumu svarīgākas esot personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Tās esot vērtējamā augstāk arī par procesuālās ekonomijas principu.

Šķīrējtiesu darbībā esot nepieciešami būtiski uzlabojumi, īpaši attiecībā uz vispārējās jurisdikcijas tiesas kontroli pār šķīrējtiesu darbību. Saeimā pieņemtais Šķīrējtiesu likums situāciju neuzlabojot.

9. Pieaicinātās personas – sabiedrības ar ierobežotu atbildību „Resort Management” (turpmāk – *Resort Management*) – pilnvarotais pārstāvis zvērināts advokāts Aleksandrs Kazačkovs tiesas sēdē norādīja, ka Latvijas šķīrējtiesa, izšķirot Pieteikuma iesniedzējas un *Resort Management* strīdu, esot rīkojusies saskaņā ar likumu. Latvijas šķīrējtiesa, izmantojot pierādīšanas līdzekļus, kuri bijuši tās rīcībā, esot noskaidrojusi, kuras minēto komersantu amatpersonas bija pilnvarotas slēgt vienošanos par lietas izskatīšanu šķīrējtiesā. To, ka Latvijas šķīrējtiesa strīdu

izšķīrusi tiesiski, apliecinot arī vispārējās jurisdikcijas tiesa, kas izsniegusi izpildu rakstu Latvijas šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildei.

Neesot pamatoti arī apgalvojumi, ka Latvijas šķīrējtiesas tiesnesis, izšķīrot Pieteikuma iesniedzējas un *Resort Management* strīdu, atradies interešu konflikta situācijā. Proti, esot jāņem vērā tas, ka Latvija „ir tomēr neliela valsts”, un jo īpaši tas, ka juridiskās profesijas pārstāvji cits citu pazīst. Interešu konflikts nevarot būt vispārīgs, un, lai tas rastos, esot „jābūt tiešai saiknei un tiešai ietekmei no konkrētas personas”.

Satversmes tiesai, lemjot par vispārējās jurisdikcijas tiesas lēmumu apturēt izpildu raksta izsniegšanu, vajadzējis uzklaustīt *Resort Management* viedokli. Tā kā Satversmes tiesa to neesot uzklausi, komersantam nākotnē varot rasties zaudējumi.

Pieteikuma iesniedzēja ar savu rīcību esot novedusi *Resort Management* līdz maksātnespējai. Šā iemesla dēļ zvērinātu advokātu birojs „A. Kazačkovs un partneri” esot ļāvis *Resort Management* „kreditēties no advokātu biroja” un piešķīris iespēju par saņemtajiem juridiskajiem pakalpojumiem norēķināties vēlāk. Vienlaikus Aleksandrs Kazačkovs atzina, ka Valsts policijā uzsākts kriminālprocess par iespējamo 2011. gada 20. decembra vienošanās viltošanas faktu.

10. Pieaicinātā persona – Dr. habil. iur. profesors Kalvis Torgāns – tiesas sēdē norādīja, ka apstrīdētajā normā ietvertais šķīrējtiesas kompetences princips esot starptautiski atzīts un Latvijai to vajadzētu pārņemt bez atrunām. Šķīrējtiesu darbībā tiešām esot konstatējamas atsevišķas problēmas. Piemēram, šķīrējtiesa nevarot noplatināt lieciniekus, šķīrējtiesu reglamenti netiekot kontrolēti, un lietas dalībnieki varot atteikties no šķīrējtiesas sprieduma motīvu daļas. Tāpat esot konstatējamas pretrunas atsevišķu tiesību normu interpretācijā. Tomēr konstitucionālajā sūdzībā minētā situācija šos jautājumus neskarot.

Nevajadzētu izveidoties tādai situācijai, ka lieta nonāk šķīrējtiesā, kaut arī viens lietas dalībnieks tam nav devis savu piekrišanu. Tomēr izskatāmajā gadījumā Pieteikuma iesniedzēja ar sava pārstāvja starpniecību esot paudusi gribu, ka lieta izskatāma šķīrējtiesā. Iespējams, varot apgalvot, ka šāds gribas izteikums ir apstrīdams, taču nevarot apgalvot, ka izskatāmajā gadījumā nav bijis nekāda gribas izteikuma.

Slēdzot līgumu, līdzējiem esot divas iespējas. Pirmkārt, līdzēji varot nolemt, ka strīdu skatīs vispārējās jurisdikcijas tiesa. Šis tiesvedības process esot diezgan garš, un Civilprocesa likums to reglamentējot ļoti sīki. Otrkārt, līdzēji varot piekrist strīda izskatīšanai šķīrējtiesā. Šādā gadījumā līdzējiem pirms šķīrējtiesas līguma slēgšanas esot pienākums izpētīt, ko nozīmē šķīrējtiesas process un kādus aprobežojumus tas uzliek. Viens no šādiem aprobežojumiem liedzot pusei tiesības pārtraukt šķīrējtiesas procesu un „meklēt labāku tiesu”, kā arī tiesības pārsūdzēt šķīrējtiesas spriedumu.

Valsts kontrolējot šķīrējtiesas procesu, piemēram, izvirzot prasības attiecībā uz šķīrējtiesnešu izglītību, regulējot jautājumus, kuri nevar tikt izskatīti šķīrējtiesā, aizsargājot galvenos tiesvedības principus un nosakot, ka šķīrējtiesas sprieduma tiesiskums tiek kontrolēts izpildu raksta izsniegšanas stadijā.

Ar procesuālās ekonomijas principa sekmēšanu vispārējās jurisdikcijas tiesās varot attaisnot to, ka tiesības uz taisnīgu tiesu tiek ierobežotas. Savukārt tad, ja Pieteikuma iesniedzējas konstitucionālā sūdzība tiktu apmierināta, daudzas personas vērstos ar prasības pieteikumu vispārējās jurisdikcijas tiesās un norādītu, ka šķīrējtiesas līgums noslēgts bez gribas izteikuma. Līdz ar to vispārējās jurisdikcijas tiesās pieaugtu lietu skaits, taču tikai dažos gadījumos tiesa atzītu, ka persona nav izteikusi savu gribu noslēgt šķīrējtiesas līgumu.

Kalvis Torgāns atzina to, ka Civilprocesa likumā noteiktie termiņi, kādos tiesnesis pieņem lēmumu par izpildu raksta izsniegšanu, ir pārāk īsi. Šā iemesla dēļ tiesnesim neesot laika iedziļināties pieteikumā un viņš lēmumu pieņemot „pēc iespējas formāli”. Tāpat pieaicinātā persona norādīja, ka Civilprocesa likuma 536. pantā esot „pretkonstitucionāls robs” attiecībā uz puses tiesībām apstrīdēt tādu šķīrējtiesas spriedumu, kuru nav nepieciešams izpildīt.

11. Pieaicinātā persona – zvērināts advokāts Jānis Lapsa – tiesas sēdē norādīja, ka būtiskas izmaiņas šķīrējtiesu darbības kontrolē ieviesis Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra spriedums lietā Nr. 2004-01-01. Pēc šā sprieduma likumdevējs pieņēmis grozījumus Civilprocesa likuma 536. pantā, ar kuriem vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnesim uzlikts par pienākumu izvērtēt pilnīgi visus apstākļus, lai konstatētu, vai šķīrējtiesas process noticis atbilstoši Civilprocesa likuma D daļai. Pēc minēto grozījumu pieņemšanas vispārējās jurisdikcijas tiesas

tiesnesim esot plašas tiesības lemt par izpildu raksta izsniegšanu vai neizsniegšanu sakarā ar šķīrējtiesas spriedumu.

Izskatāmo lietu būtu iespējams izlemt, neskarot apstrīdētās normas konstitucionalitātes jautājumu. Proti, apstrīdētā norma paredzot vienīgi to, ka šķīrējtiesa par savu kompetenci lemj pirmā, bet šī norma neliedzot vispārējās jurisdikcijas tiesai tiesības izvērtēt šķīrējtiesas līguma spēkā esamību. Līdz ar to izskatāmo lietu varētu atrisināt, piešķirot apstrīdētajai normai citādu interpretāciju.

Pieaicinātā persona atzina, ka Augstākajā tiesā izveidojusies stabila judikatūra attiecībā uz apstrīdētās normas interpretāciju un piemērošanu. Tomēr atsevišķos gadījumos rajona (pilsētas) tiesas, kā arī apgabaltiesas minēto Augstākās tiesas judikatūru neievērojot un pēc saviem ieskatiem izšķirot jautājumu par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību. Tādējādi vispārējās jurisdikcijas tiesu nolēmumi attiecībā uz apstrīdētās normas interpretāciju un piemērošanu esot atšķirīgi.

Šķīrējtiesas sprieduma izpilde neaprobežojoties tikai ar izpildu raksta izsniegšanas procesu. Minētā izpilde tiekot kontrolēta arī gadījumos, kad ģenerālprokurors iesniedz protestu par tiesas nolēmumu, ar kuru izlemts jautājums par izpildu raksta izsniegšanu, kā arī gadījumos, kad vispārējās jurisdikcijas tiesa neievēro Augstākās tiesas judikatūru attiecībā uz apstrīdētās normas piemērošanu.

12. Liecinieks Gints Liepaskalns, *Resort Management* valdes loceklis laika posmā no 2010. gada 9. februāra līdz 2013. gada 22. maijam, tiesas sēdē liecināja, ka pazīstot liecinieku Jāni Bērziņu, jo abi agrāk esot strādājuši Tieslietu ministrijā. 2011. gada 20. decembra vienošanās esot noslēgta pēc Ginta Liepaskalna iniciatīvas. Vienošanos sagatavojis pats Gints Liepaskalns, un tā parakstīta Jāņa Bērziņa darbavietas kabinetā.

Latvijas šķīrējtiesu liecinieks izvēlējies, jo tā bijusi vienīgā, ar kuru tobrīd jau izveidojusies „kaut kāda veida prakse”. Vienošanās par strīdu izskatīšanu šķīrējtiesā parasti tiekot ietverta līgumos, kuri, pēc liecinieka ieskata, ir sarežģīti vai saistīti ar būtiskiem ieguldījumiem vai lielām investīcijām.

Pēc 2011. gada 20. decembra vienošanās noslēgšanas tās oriģināls esot glabāts ledus halles direktora kabinetā. Savukārt laika posmā no 2013. gada 12. jūlija līdz 2013. gada 24. jūlijam to, visticamāk, esot iznīcinājuši Pieteikuma iesniedzējas nolīgtās apsardzes firmas darbinieki. Taču, kā liecinieks atzina, 2013. gada 24. jūlija

aktā par dokumentu nodošanu *Resort Management* apliecinājusi, ka no Pieteikuma iesniedzējas ir saņēmusi visus ledus hallē esošos dokumentus pilnā to apjomā.

Liecinieks arī norādīja, ka esot izgatavotas un notariāli apliecinātas vairākas 2011. gada 20. decembra vienošanās kopijas, jo viņam bijušas bažas par līgumā ietvertu saistību izpildi.

13. Liecinieks Jānis Bērziņš, Pieteikuma iesniedzējas valdes loceklis laika posmā no 2010. gada 29. maija līdz 2011. gada 29. decembrim, tiesas sēdē liecināja, ka 2011. gada 20. decembra vienošanās esot noslēgta pēc Ginta Liepaskalna iniciatīvas. Minēto vienošanos esot sagatavojis Gints Liepaskalns, un Jānis Bērziņš to parakstījis savas darbavietas kabinetā. Pēc vienošanās parakstīšanas vienu tās oriģināla eksemplāru viņš esot atstājis vai nu sekretārei, vai arī savam vietniekam – Mārtiņam Muižniekam.

Pieteikuma iesniedzējai esot bijis dokuments, kas reglamentējis dokumentu aprites kārtību minētajā uzņēmumā, un šī kārtība, parakstot 2011. gada 20. decembra vienošanos, visticamāk, esot ievērota. Nekādus citus līgumus, kas ietvertu vienošanos par lietas izskatīšanu šķīrējtiesā, liecinieks kā Pieteikuma iesniedzējas valdes loceklis neesot slēdzis. Atbildot uz tiesas jautājumu, vai 2011. gada 20. decembra vienošanās pirms tās parakstīšanas tika vīzēta, liecinieks norādīja, ka atceroties „šī dokumenta vīzas”. Taču to, kuras personas konkrēto dokumentu vīzējušas, liecinieks nevarēja pateikt.

Slēgt vienošanos par strīda izskatīšanu šķīrējtiesā – tā esot komersantu vispārpieņemta prakse, jo šāda vienošanās nodrošinot saimnieciska rakstura strīdu ātrāku un efektīvāku izskatīšanu. Arī valsts amatpersonai, kura rīkojas ar valsts mantu vai finanšu līdzekļiem, esot tiesības slēgt vienošanos par strīda izskatīšanu šķīrējtiesā.

Uz vairākiem tiesas uzdotajiem jautājumiem liecinieks nesniedza skaidras atbildes, jo daudzus nozīmīgus ar 2011. gada 20. decembra vienošanās slēgšanu saistītos faktiskos apstākļus nespēja atcerēties.

Secinājumu daļa

14. Izskatāmajā lietā ir apstrīdēts Civilprocesa likuma regulējums, kas personai liedz tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā, lai apstrīdētu šķīrējtiesas kompetenci lemt par konkrētā civiltiesiskā strīda pakļautību gadījumā, kad persona nav piekritusi lietas izskatīšanai šķīrējtiesā.

14.1. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka šķīrējtiesa nepieder pie tiesu varas sistēmas, kas noteikta Satversmē un likumā „Par tiesu varu”. Arī Satversmes 92. panta pirmajā teikumā lietotais termins „tiesa” nav attiecināms uz šķīrējtiesu.

Personas tiesības piekrist šķīrējtiesas līguma noslēgšanai izriet no dispozitivitātes principa. Šķīrējtiesas līguma noslēgšanas gadījumā personas brīvi paustā griba ir izteikta tiesiska darījuma formā, un tas ir piemērots labprātīga pamattiesību ierobežojuma pieļaujamības kritērijs. Nedz likumdevēja, nedz Satversmes tiesas uzdevums nav aizstāt personas brīvi pausto gribu ar savu vērtējumu par tās rīcības saprātīgumu.

Lai arī valsts nav atbildīga par šķīrējtiesas procesu un persona ar savu brīvi pausto gribu var labprātīgi atteikties no konkrētā civiltiesiskā strīda izskatīšanas vispārējās jurisdikcijas tiesā, tomēr personas brīvība atteikties no Satversmē garantētajām pamattiesībām sniedzas vienīgi tiktāl, ciktāl tā ir savienojama ar tiesiskas un demokrātiskas valsts tiesību sistēmas pamatprincipiem.

Satversmes 92. panta pirmais teikums paredz gan valsts pienākumu radīt efektīvu tiesisko regulējumu, kas nodrošinātu iespēju novērst šķīrējtiesas procesā notikušus būtiskus procesuālos pārkāpumus, gan arī pienākumu neatzīt tāda šķīrējtiesas procesa rezultātu, kurā šādi pārkāpumi ir notikuši (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-10-01 5., 8. un 9. punktu*).

14.2. Turklāt, noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-44-01 8.1. punktu*). Satversmes tiesa jau iepriekš Satversmes 92. pantu attiecībā uz šķīrējtiesu darbības jomu ir interpretējusi kopsakarā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. pantu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-10-01 7.1. punktu*). Līdz ar to Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) nolēmumos ietvertie secinājumi par

Konvencijas 6. pantu attiecībā uz šķīrējtiesu ir izmantojami, lai noskaidrotu Satversmes 92. panta pirmā teikuma saturu.

Attiecībā uz šķīrējtiesām ECT ir norādījusi, ka Konvencijas 6. pants neliedz izveidot šķīrējtiesas, lai risinātu komerciāla rakstura strīdus starp privātpersonām (sk. ECT 2010. gada 28. oktobra sprieduma lietā „Suda v. the Czech Republic”, iesniegums Nr. 1643/06, 48. punktu un 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā „Regent Company v. Ukraine”, iesniegums Nr. 773/03, 54. punktu). Personai ir tiesības atteikties no lietas izskatīšanas vispārējās jurisdikcijas tiesā, un Konvencijas 6. pants pieļauj šādu brīvi izteiktu atteikšanos (sk. ECT 1999. gada 23. februāra lēmumu lietā „Suovaniemi and Others v. Finland”, iesniegums Nr. 31737/96).

ECT arī atzinusi, ka izvēlei strīdu nodot izskatīšanai šķīrējtiesā jābūt brīvai, atbilstoši likumam, kā arī viennozīmīgai. Ja strīdu izskatīšana notiek šķīrējtiesā, pamatojoties uz likumu, nevis pušu brīvu gribu, šķīrējtiesas procesam jāatbilst visām Konvencijas 6. panta prasībām (sk. ECT 2010. gada 28. oktobra sprieduma lietā „Suda v. the Czech Republic”, iesniegums Nr. 1643/06, 48. un 49. punktu). Tātad gadījumos, kad puses ir brīvi izvēlējušās nodot strīdu izskatīšanai šķīrējtiesā, tiek prezumēts, ka tās atsakās no Konvencijas 6. pantā ietverto tiesību ievērošanas šķīrējtiesas procesā.

Valsts nav atbildīga par lietu izskatīšanas taisnīgumu šķīrējtiesās, tomēr gadījumos, kad vispārējās jurisdikcijas tiesa kontrolē šķīrējtiesas procesu, tai jāpārlicinās, ka tiesvedība šķīrējtiesā bijusi taisnīga (sk. Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1991. gada 2. decembra lēmumu lietā „Jakob BOSS Söhne KG v. Germany”, iesniegums Nr. 18479/91).

Valsts kontrole pār šķīrējtiesu darbību var izpausties divos veidos: pirmkārt, valsts var noteikt, ka šķīrējtiesa izveidojama un tai jādarbojas atbilstoši Konvencijas 6. panta prasībām; otrkārt, valsts var paredzēt, ka šķīrējtiesu darbību kontrolē tiesa, kas izveidota un darbojas saskaņā ar Konvencijas 6. pantu.

Tādējādi no Satversmes 92. panta pirmā teikuma un Latvijai saistošiem starptautiskajiem dokumentiem izriet valsts pienākums radīt tiesisku mehānismu izvērtēšanai, vai persona ir labprātīgi atteikusies no savām tiesībām uz taisnīgu tiesu.

15. Pieteikuma iesniedzēja konstitucionālajā sūdzībā norāda, ka apstrīdētā norma liedzot tai tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā un apstrīdēt šķīrējtiesas kompetenci. Proti, Latvijas šķīrējtiesa lietu izskatījusi uz tāda šķīrējtiesas līguma pamata, par kura spēkā esamību esot pamatotas šaubas, bet vispārējās jurisdikcijas tiesas, pamatojoties uz apstrīdēto normu, atteikušās izvērtēt jautājumu par šķīrējtiesas kompetenci.

Savukārt Saeimas atbildes rakstā norādīts, ka apstrīdētajā normā ietverts šķīrējtiesas kompetences princips, kas uzskatāms par vienu no starptautisko šķīrējtiesu tiesību pamatprincipiem. Šis princips nozīmējot to, ka tikai un vienīgi pati šķīrējtiesa ir tiesīga izlemt visus jautājumus, kas attiecas uz tās kompetenci.

Tiesas sēdē lietas dalībnieku pārstāvji un pieaicinātās personas norādīja, ka šķīrējtiesas kompetences princips ietverts vairākos starptautisko tiesību avotos (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 21. un 29. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 10., 41., 70., 86. un 138. lpp.*). Tomēr izteiktie viedokļi par šķīrējtiesas kompetences principa saturu bija atšķirīgi.

Pieteikuma iesniedzējas pārstāvis, Tiesībsarga pārstāve, Inga Kačevska un Jānis Lapsa norādīja, ka šis princips neliedzot vispārējās jurisdikcijas tiesai tiesības vērtēt šķīrējtiesas kompetenci (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 21. un 29. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 85., 138., 140., 167., 168. un 183. lpp.*). Savukārt Saeimas pārstāve un Tieslietu ministrijas pārstāve norādīja, ka šis princips saprotams tādējādi, ka personai neesot tiesību vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā un lūgt tiesu vērtēt šķīrējtiesas kompetenci (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 21. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 27., 29. un 74. lpp.*).

Ņemot vērā to, ka lietas dalībnieki un pieaicinātās personas izteica atšķirīgus viedokļus par šķīrējtiesas kompetences principu, Satversmes tiesai visupirms jānoskaidro, kāds saturs šķīrējtiesu tiesiskā regulējuma avotos tiek piešķirts šķīrējtiesas kompetences principam.

15.1. Satversmes tiesa norāda, ka tiesvedības process šķīrējtiesā ir atzīstams par efektīvu veidu, kādā personas var izšķirt savus civiltiesiskos strīdus. Īpaši nozīmīgs tiesvedības process šķīrējtiesā kļūst gadījumā, kad nepieciešams savlaicīgi izšķirt komerciesisko attiecību dalībnieku strīdus un tādējādi paātrināt civiltiesisko apgrozību. Tātad šķīrējtiesas procesam Latvijas tiesību sistēmā ir liela nozīme un šīs jomas tiesiskajam regulējumam citastarp jābalstās gan uz Latvijai saistošajiem

starptautiskiem tiesību aktiem, gan arī uz citiem saistošiem tiesību avotiem – starptautisko tiesību principiem.

15.2. Latvijai saistošās Eiropas Konvencijas par Starptautisko komercšķīrējtiesu 6. panta otrā un trešā daļa paredz, ka vispārējās jurisdikcijas tiesa var lemt par šķīrējtiesas kompetenci tad, ja šķīrējtiesas līgums neeksistē, nav spēkā vai arī zaudējis spēku. Minētās konvencijas tvērumā jēdziens „spēkā neesošs šķīrējtiesas līgums” nozīmē tādu līgumu, kas nav spēkā jau kopš tā sastādīšanas, piemēram, gadījumā, kad trūkst pušu gribas slēgt līgumu vai arī puse nav rīcībspējīga (sk. *Hascher D.T. European Convention on International Commercial Arbitration of 1961: Commentary. Yearbook Commercial Arbitration, Vol. XXXVI, 2011, p. 524*).

Minētā konvencija arī paredz, ka vispārējās jurisdikcijas tiesa pirms tam, kad šķīrējtiesa lietu izlēmusi pēc būtības, lemj par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību tikai noteiktos gadījumos, proti, ja pastāv dibināti un būtiski iemesli. Turklāt arī šādā gadījumā vispārējās jurisdikcijas tiesa var veikt vienīgi pirmšķīrējamu izpēti par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību. Savukārt pēc tam, kad šķīrējtiesa jau pieņēmusi savu nolēmumu, vispārējās jurisdikcijas tiesai ir tiesības pilnībā izvērtēt šķīrējtiesas līgumu [sk. *Fouchard Gaillard Goldman On International Commercial Arbitration. Gaillard E., Savage J. (Eds.) The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 408*].

15.3. Latvijai saistošajā Ņujorkas Konvencijā par ārvalstu šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu šķīrējtiesas kompetences princips *expressis verbis* nav ietverts. Tomēr šī konvencija neizslēdz vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesības vērtēt šķīrējtiesas kompetenci. Tikai, šķīrējtiesas kompetenci vērtējot, ir jāievēro hronoloģijas princips – šķīrējtiesai par savu kompetenci jālemj pirmajai, ja vien vispārējās jurisdikcijas tiesa jau iepriekš nav konstatējusi, ka šķīrējtiesas līgums nav spēkā, ir zaudējis spēku vai to nav iespējams izpildīt (sk. *ICCA's Guide to the Interpretation of the 1958 New York Convention: A Handbook for Judges. The Hague: International Council for Commercial Arbitration, 2011, p. 39*).

Šķīrējtiesas līgumu nav iespējams izpildīt gadījumos, kad tas jau no paša sākuma nav spēkā, jo noslēgts bez pušu izteiktas gribas, piemēram, bez noteiktā pilnvarojuma, ar spaidiem, krāpšanu vai pārmērīgu ietekmi (sk. *Berg A. J. van den. New York Convention of 1958: Annotated List of Topics. Yearbook Commercial Arbitration, 2013, p. 25*).

15.4. Satversmes tiesa arī atzinusi, ka Parauglikums ir visā pasaulē izmantojams šķīrējtiesu normatīvā regulējuma standarts (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-10-01 9.1. punktu*). Parauglikuma izveides mērķis bija radīt skaidrus un visaptverošus noteikumus, kas ietvertu taisnīgus un mūsdienīgus starptautiskās šķīrējtiesas standartus, kuri kā vispārēji tiesību principi būtu piemērojami dažādām pasaulē pastāvošām tiesību un ekonomiskajām sistēmām. Arī likumprojekta „Šķīrējtiesu likums” anotācijā norādīts, ka Parauglikums ir izmantots, lai Latvijā pilnveidotu šķīrējtiesu normatīvo regulējumu (*sk. 2013. gada 27. decembrī Saeimā iesniegtā likumprojekta Nr. 1039/Lp11 „Šķīrējtiesu likums” anotāciju*).

Parauglikuma (ar grozījumiem, kas izdarīti 2006. gadā) 8. pantā ir noteikti gadījumi, kad vispārējās jurisdikcijas tiesa var nenodot strīdu šķīrējtiesai, proti: ja šķīrējtiesas līgums nav spēkā, tas ir nederīgs vai to nav iespējams izpildīt, kā arī tad, ja šķīrējtiesas jurisdikcija ir pretrunā ar sabiedrisko kārtību vai imperatīvajām likuma normām. Šķīrējtiesas līgums nav spēkā, ja tas ir viltots, kā arī tad, ja tas noslēgts viltus, maldības vai pretlikumīgu darbību rezultātā (*sk. UNCITRAL 2012 Digest of Case Law on the Model Law on International Commercial Arbitration. New York: United Nations, 2012, pp. 40, 41*).

Tāpat ir atzīts, ka saskaņā ar Parauglikuma 8. pantu likumdevējam ir liela rīcības brīvība, lemjot par to, kas šķīrējtiesas līguma spēkā esamību vērtēs vispirms – pati šķīrējtiesa vai valsts tiesa. Jebkurā gadījumā, kad valsts tiesa izvērtē šķīrējtiesas līguma spēkā esamību, tai šajā jautājumā ir pilnas lemšanas tiesības un vienmēr būs arī „pēdējā vārda tiesības”. Savukārt tad, kad šķīrējtiesa jautājumu par savu kompetenci izlemj pirmā, puse, kas ar šādu šķīrējtiesas lēmumu nav apmierināta, var lūgt valsts tiesu šo jautājumu izlemt galīgi [*sk. Brekoulakis S. L., Shore L. United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) Model Law on International Commercial Arbitration. In: Mistelis L. A. (Ed.) Concise International Arbitration. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2010, pp. 601, 602, 614*].

No Parauglikuma 8. un 16. panta var secināt, ka šķīrējtiesa nav vienīgā, kas ir tiesīga lemt par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību. Šādas tiesības ir arī vispārējās jurisdikcijas tiesai.

15.5. Satversmes tiesa jau vairākkārt atzinusi, ka citu valstu tiesiskais regulējums, risinot atsevišķus jautājumus Latvijas tiesību sistēmā, nevar tikt piemērots tieši, izņemot likumā norādītos gadījumus. Salīdzinošo tiesību analīzē vienmēr jāņem vērā atšķirīgais tiesiskais, sociālais, politiskais, vēsturiskais un sistēmiskais konteksts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 24.1. punktu un 2009. gada 3. jūnija sprieduma lietā Nr. 2008-43-0106 10.6. punktu*).

Tomēr tad, ja, sistēmiski izvērtējot citu valstu tiesisko regulējumu konkrētā jautājumā, var izdarīt pietiekami viennozīmīgu vispārīgu secinājumu par nacionālo tiesību harmonizāciju vai vienotu standartu šajā jautājumā, valstu tiesiskā regulējuma vai prakses apkopošanas rezultāts var kalpot kā ieteikums konkrētas problēmas risināšanai vai vispārējs tiesību princips. Tas attiecas arī uz šķīrējtiesu jomas tiesisko regulējumu un tā piemērošanas praksi.

Daudzu citu valstu šķīrējtiesu tiesiskā regulējuma salīdzinošajā doktrīnā ir norādīts, ka šķīrējtiesas lēmums par šķīrējtiesas līguma pastāvēšanu ir visciešākajā veidā saistīts ar šķīrējtiesas jurisdikciju un pakļauts valsts tiesas kontrolei. Gadījumos, kad šķīrējtiesas jurisdikcija tiek apstrīdēta, valsts tiesai pieder galīgais vārds šā jautājuma izlemšanā. Proti, jautājumus par to, vai pastāv spēkā esošs šķīrējtiesas līgums un vai ir notikusi labprātīga atteikšanās no strīda skatīšanas valsts tiesā, „nevar atstāt nedz šķīrējtiesnešu, nedz arī citu privātu personu ziņā”. Pārsvārā valstu šķīrējtiesu likumi paredz iespēju šķīrējtiesas lēmumu par tās kompetenci apstrīdēt gadījumā, kad nav spēkā esoša šķīrējtiesas līguma [*sk. Sanders P. Arbitration. In: Cappelletti M. (Ed.) International Encyclopedia of Comparative Law. Vol. XVI: Civil Procedure. Mohr Siebeck, Nijhoff: Tübingen, Leiden, 2014, pp. 63, 126*].

Līdz ar to šķīrējtiesas kompetences princips neizslēdz iespēju, ka šķīrējtiesas kompetenci izvērtē vispārējās jurisdikcijas tiesa.

16. No Saeimas atbildes raksta, kā arī norādījumiem, ko Saeimas pārstāve sniedza tiesas sēdē, izriet, ka apstrīdētā norma liedz personai tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar lūgumu izšķirt jautājumu par šķīrējtiesas kompetenci.

Šādu likumdevēja nolūku apliecina arī vispārējās jurisdikcijas tiesu nolēmumi, kuros, atsaucoties uz apstrīdēto normu, ir atzīts: prasījums par šķīrējtiesas

līguma spēkā esamību nevar būt izskatīšanas priekšmets vispārējās jurisdikcijas tiesā, izņemot gadījumus, kad paredzēti sevišķi ierobežojumi šķīrējtiesas līguma noslēgšanai, proti, darba, patērētāju, konkurences, dzīvojamo telpu īres un citās tiesiskajās attiecībās (*sk. Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014. gada 31. janvāra lēmuma lietā Nr. SKC-1627/2014 5.2. punktu lietas materiālu 1. sēj. 118. lpp.*).

Arī tādos gadījumos, kad zemākas instances tiesa konstatē šķīrējtiesas līguma spēkā neesamību, Augstākā tiesa ir norādījusi, ka jautājums par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību nevar būt izskatīšanas priekšmets vispārējās jurisdikcijas tiesā. Piemēram, Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija ar 2011. gada 10. jūnija spriedumu pušu noslēgto šķīrējtiesas līgumu atzina par spēkā neesošu. Kurzemes apgabaltiesa, pamatojoties uz ekspertu atzinumu un liecinieku liecībām, secināja, ka šķīrējtiesas līgumu nav parakstījusi persona, kura norādīta tiesā apstrīdētā līguma kopijā. Turklāt tiesa īpašu vērību pievērsa apstāklim, ka tās rīcībā nav šķīrējtiesas līguma oriģināla (*sk. Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2011. gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. C40108906 motīvu daļu*).

Savukārt Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments ar 2013. gada 30. janvāra spriedumu minēto Kurzemes apgabaltiesas spriedumu atcēla un tiesvedību lietā izbeidza. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta lēmumā atzīts, ka šķīrējtiesa pati izlemj visus jautājumus, kas saistīti ar lietas pakļautību. Šķīrējtiesas līguma vai klauzulas apstrīdēšana tai šīs tiesības neatņem. Jautājums par strīda pakļautību šķīrējtiesai, kā arī jautājums par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību ir izlemjams konkrētajā šķīrējtiesas procesā, nevis vispārējās jurisdikcijas tiesā (*sk. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 30. janvāra sprieduma lietā Nr. SKC – 20/2013 10.2. un 10.3. punktu*).

Satversmes tiesa atzinusi, ka Augstākajai tiesai ir būtiska loma tiesību normu interpretēšanā un piemērošanā Satversmei atbilstošā veidā. Tieši vispārējās jurisdikcijas tiesām ir vislabāk zināmi konkrētas lietas faktiskie un tiesiskie apstākļi, kas liecina par tādu personas tiesību vai interešu esamību, kuras būtu nepieciešams aizsargāt (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-21-01 12. punktu*).

Satversmes tiesai nav pamata apšaubīt Augstākās tiesas apsvērumus par to, ka apstrīdētā norma nepiešķir personai tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā, lai apstrīdētu šķīrējtiesas kompetenci.

Līdz ar to Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums atbilst tiesībām uz taisnīgu tiesu.

17. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 92. pantā minētais jēdziens „taisnīga tiesa” ietver divus aspektus, proti, „taisnīga tiesa” kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un „taisnīga tiesa” kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā lieta tiek izskatīta. Pirmajā aspektā šis jēdziens interpretējams kopsakarā ar Satversmes sesto nodaļu, otrajā – sasaistē ar tiesiskas valsts principu, kas izriet no Satversmes 1. panta (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu*).

Abi aspekti – gan institucionālais, kas nozīmē, ka tiesai ir jābūt taisnīgai, gan arī procesuālais, kas paredz, ka ikvienam ir tiesības uz brīvu pieeju tiesai, – ir nesaraujami saistīti: nebūtu nozīmes tiesas taisnīgumam, ja netiktu nodrošināta tiesas pieejamība, un otrādi – tiesas pieejamība būtu lieka, ja netiktu nodrošināts tiesas taisnīgums (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 8. punktu*). Tādējādi tiesas iespējas atjaunot taisnīgumu katrā konkrētā gadījumā ir nesaraujami saistītas ar likumdevēja pieņemto procesuālo un materiālo tiesību normu kopumu, saskaņā ar kuru tiek izspriesta konkrētā lieta.

Satversmes 92. pants nosaka būtisku tiesiskas valsts pamatpienākumu – izveidot tiesisku kārtību, ar kuras palīdzību ikviena persona spētu efektīvi aizsargāt savas tiesības (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-21-01 7. punktu*).

Satversme tieši neparedz gadījumus, kuros tiesības uz taisnīgu tiesu varētu ierobežot, tomēr šīs tiesības nevar uzskatīt par absolūtām (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-16-01 7.1. punktu*). Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās normas ir interpretējamas sistēmiski. Pieņēmums, ka konkrētām pamattiesībām vispār nevarētu noteikt ierobežojumus, nonāktu pretrunā gan ar Satversmē garantētajām citu personu pamattiesībām, gan arī ar citām Satversmes normām (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 2. punktu*).

Tiesības uz pieeju tiesai var ierobežot, bet ir jāpārbauda, vai ierobežojums ir attaisnojams, proti, vai: 1) tas ir noteikts ar likumu; 2) tam ir leģitīms mērķis; 3) tas ir samērīgs (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 1.2. punktu*).

18. Lietas izskatīšanas laikā tās dalībnieki un pieaicinātās personas pauda atšķirīgus viedokļus par to, vai no apstrīdētās normas izrietošais pamattiesību ierobežojums patiešām ir noteikts ar likumu.

Pieteikuma iesniedzējas pārstāvis un Tiesībsarga pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 21. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 9. un 85. lpp.*). Savukārt, piemēram, pieaicinātās personas Inga Kačevska un Jānis Lapsa norādīja, ka Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežojums izrietot no tā, kā apstrīdēto normu interpretē un piemēro vispārējās jurisdikcijas tiesas. Proti, apstrīdētā norma varētu tikt interpretēta un piemērota arī citādi, neliedzot vispārējās jurisdikcijas tiesai lemt par šķīrējtiesas kompetenci. Turklāt šādu apstrīdētās normas interpretāciju apliecinot arī atsevišķi vispārējās jurisdikcijas tiesas nolēmumi (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 29. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 140., 167. un 168. lpp.*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka no Satversmes 92. panta kopsakarā ar 90. pantu likumdevējam izriet pienākums tiesību normās nepārprotami paredzēt tādu procedūru, kas indivīdam radītu skaidru un drošu pārliecību par iespējām aizstāvēt savas pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 2012-23-01 14.4. punktu*).

Atsevišķos gadījumos vispārējās jurisdikcijas tiesa ir lēmusi par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību, kā arī atzinusi šķīrējtiesas līgumu par spēkā neesošu no tā noslēgšanas brīža. Piemēram, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa 2010. gada 23. februāra spriedumā secināja, ka, ņemot vērā prasītājas vecumu un veselības stāvokli, viņa nevarēja saprast savu rīcību, tās nozīmi un vadīt to. Līdz ar to tiesa atzina, ka prasītājas noslēgtais šķīrējtiesas līgums nav spēkā kopš tā noslēgšanas brīža. Sprieduma tiesiskums netika pārbaudīts apelācijas vai kasācijas kārtībā (*sk. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2010. gada 23. februāra spriedumu*

civillietā Nr. C29526804/C21/10 un Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2013. gada 23. oktobra lēmumu lietā Nr. 3-12/0280/6).

No vienas puses, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas spriedums varētu liecināt par to, ka vispārējās jurisdikcijas tiesa ir tiesīga vērtēt šķīrējtiesas līguma spēkā esamību un gadījumā, ja tas atzīts par spēkā neesošu, atteikties izsniegt izpildu rakstu. Tomēr, no otras puses, minētajā spriedumā nolemais nonāk pretrunā ar Augstākās tiesas sniegto apstrīdētās normas interpretāciju.

Satversmes tiesa norāda, ka Augstākās tiesas judikatūra attiecībā uz vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesībām vērtēt šķīrējtiesas līguma spēkā esamību ir nepārprotama – vispārējās jurisdikcijas tiesai šādu tiesību nav. Šāda Augstākās tiesas sniegtā apstrīdētās normas interpretācija atbilst arī likumdevēja nolūkam, ar kādu tas apstrīdēto normu ietvēris Civilprocesa likumā.

Tātad apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

19. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojumam jābūt noteiktam svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Saeima uzskata, ka apstrīdētajā normā paredzētajam pamattiesību ierobežojumam Satversmes 116. panta izpratnē ir leģitīms mērķis: mazināt vispārējās jurisdikcijas tiesu noslogojumu, ierobežot pušu iespējas kavēt šķīrējtiesas procesu un nodrošināt pušu strīda ātru izšķiršanu. Līdzīgi tiesas sēdē izteicās arī Pieteikuma iesniedzējas pārstāvis, proti, apstrīdētajā normā paredzētā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesvedības procesa efektivitātes veicināšana (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 21. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 9. un 26. lpp.*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka strīdu izskatīšana šķīrējtiesā samazina vispārējās jurisdikcijas tiesu noslogotību un nodrošina strīdu ātru un efektīvu izskatīšanu. Pie šķīrējtiesas procesa priekšrocībām pieder tā salīdzinoši ātrākā gaita, šķīrējtiesnešu profesionāla specializācija, nolēmuma galīgums, iespēja vienoties par procesu, kas ir atšķirīgs no vispārējās jurisdikcijas tiesas procesa, kā arī konfidencialitāte (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-10-01 8. punktu*). Tiesu noslogotības mazināšana un procesuālās

ekonomijas veicināšana var būt leģitīms pamattiesību ierobežojuma mērķis, un tad ierobežojums tiek noteikts Satversmes 116. pantā minētā nosacījuma – aizsargāt citu cilvēku tiesības – labad (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 12.2. punktu*).

Tādējādi apstrīdētajai normai ir leģitīms mērķis – citu personu tiesību aizsardzība.

20. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka, konstatējot pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi, nepieciešams izvērtēt šā ierobežojuma atbilstību samērīguma principam un tādējādi noskaidrot:

pirmkārt, vai likumdevēja lietotie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, t.i., vai ar apstrīdēto normu var sasniegt ierobežojuma leģitīmo mērķi;

otrkārt, vai šāda rīcība ir nepieciešama, t.i., vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

treškārt, vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša, t.i., vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Ja tiek atzīts, ka tiesību normā noteiktais ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad ierobežojums neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesisks (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.1. punktu*).

20.1. Apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā, lai apstrīdētu šķīrējtiesas līguma spēkā esamību, Civilprocesa likumā ir ietverts nolūkā nepieļaut vispārējās jurisdikcijas tiesas noslogotības pieaugumu. Proti, vispārējās jurisdikcijas tiesa, pamatojoties uz apstrīdēto normu, atsakās pieņemt prasības pieteikumu un nevērtē jautājumus, kas attiecas uz šķīrējtiesas kompetenci.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai.

20.2. Apstrīdētajā normā noteiktais tiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Vērtējot to, vai leģitīmo mērķi var sasniegt arī citādi, Satversmes tiesa uzsver, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē

(sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 19. punktu).

Vienlaikus Satversmes tiesas kompetencē ir pārbaudīt to, vai nepastāv alternatīvi līdzekļi, kas personām Satversmē noteiktās pamattiesības aizskartu mazāk (sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 15. punktu).

20.2.1. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka pastāv saudzējošāks līdzeklis, ar kuru varētu sasniegt leģitīmo mērķi un kurš personas tiesības ierobežotu mazāk. Proti, alternatīvs līdzeklis būtu piešķirt personai tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā, apstrīdot šķīrējtiesas kompetenci izskatīt konkrēto lietu (sk. *lietas materiālu 1. sēj. 9. lpp.*).

Savukārt Saeima norāda, ka to nevar uzskatīt par alternatīvu līdzekli, jo tas novedīšot pie vispārējās jurisdikcijas tiesu papildu noslodzes (sk. *lietas materiālu 1. sēj. 140. un 141. lpp.*).

Tieslietu ministrijas sniegtā informācija liecina, ka Latvijā netiek veikta centralizēta statistiskā uzskaitē attiecībā uz Latvijā reģistrētās pastāvīgajās šķīrējtiesās ik gadu izskatītajām lietām un pieņemtajiem spriedumiem. Vispārējās jurisdikcijas tiesas gada laikā saņemot aptuveni 1500 līdz 2150 pieteikumu par šķīrējtiesu lēmumu piespiedu izpildi: 2145 pieteikumus – 2011. gadā, 1895 – 2012. gadā un 1519 – 2013. gadā (sk. *lietas materiālu 2. sēj. 180. lpp.*). Tomēr jāņem vērā, ka Tieslietu ministrijas sniegtie dati neaptver gadījumus, kad šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpilde nav nepieciešama vai šķīrējtiesas spriedums jau ir izpildīts labprātīgi.

Var piekrist Saeimas un Tieslietu ministrijas norādītajam argumentam, ka, piešķirot personai tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā un apstrīdēt šķīrējtiesas kompetenci, varētu tikt palielināta tiesu noslodze. Tomēr šāds arguments pats par sevi nevar kalpot par pamatojumu tam, lai personai pamattiesības tiktu atņemtas pēc būtības. Proti, likumdevēja izraudzītais mērķis – mazināt vispārējās jurisdikcijas tiesu noslodzi un tādējādi paātrināt citus tiesvedības procesus – nedrīkst apdraudēt tādu personas pamattiesību aizsardzību, no kurām tā nav labprātīgi atteikusies. Izskatāmajā gadījumā, kad saduras nepieciešamība sekmēt tiesvedības procesa ātrumu ar nepieciešamību aizsargāt personai būtiskas tiesības, tieši personai būtisko tiesību aizsardzībai ir piešķirama priekšroka.

Pie tam izskatāmās lietas faktiskie apstākļi dod pamatu apšaubīt argumentu, ka spēkā esošais šķīrējtiesas procesa kontroles regulējums nepalielinot vispārējās jurisdikcijas tiesu noslodzi. Proti, vispārējās jurisdikcijas tiesas trīs dažādās instancēs saistībā ar Latvijas šķīrējtiesas kompetenci un sprieduma izpildi kopumā jau ir pieņēmušas sešus dažādus lēmumus.

Sākotnēji Pieteikuma iesniedzēja vērsās Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesā, apstrīdot 2011. gada 20. decembra vienošanās spēkā esamību. Pēc tam, kad rajona tiesa atteicās pieņemt Pieteikuma iesniedzējas prasības pieteikumu, par šo rajona tiesas lēmumu tika iesniegta blakus sūdzība Rīgas apgabaltiesā. Savukārt Pieteikuma iesniedzējai nelabvēlīgais Rīgas apgabaltiesas lēmums tika pārsūdzēts Augstākās tiesas Civillietu departamentā, kas Rīgas apgabaltiesas lēmumu atstāja spēkā.

Arī izpildu raksta izsniegšanas stadijā Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa vispirms noraidīja *Resort Management* pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu. Par šo rajona tiesas lēmumu *Resort Management* iesniedza blakus sūdzību Rīgas apgabaltiesā, kas atcēla Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas lēmumu. Visbeidzot Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa, atkārtoti izskatot *Resort Management* pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu, nolēma minēto pieteikumu apmierināt.

Turklāt Latvijas šķīrējtiesas pieņemtā nolēmuma piespiedu izpildes procesa tiesiskuma pārbaudē ir iesaistījusies arī Augstākā tiesa un Ģenerālprokuratūra. Proti, pamatojoties uz Ģenerālprokuratūras Personu un valsts tiesību aizsardzības departamenta virsprokurora protestu, 2014. gada 22. septembrī Augstākās tiesas Civillietu departaments ir ierosinājis kasācijas tiesvedību, apturējis Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2014. gada 3. jūnija lēmuma izpildi un nolēmis rakstveida procesā izlemt lietu par tā atcelšanu (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 166. – 169., 181. un 182. lpp.*).

Līdz ar to Satversmes tiesa atzīst, ka ar vispārējās jurisdikcijas tiesas noslodzes pieaugumu nevar pamatot vispārēju aizliegumu tiesā apstrīdēt šķīrējtiesas kompetenci.

20.2.2. Tiesas sēdē gan Saeimas pārstāve, gan vairākas pieaicinātās personas norādīja, ka Civilprocesa likuma 536. panta pirmā daļa paredzot tiesneša tiesības

atteikt izpildu raksta izsniegšanu gadījumā, kad šķīrējtiesa, izšķirot civiltiesisku strīdu, ir pārkāpusi savu kompetenci (jurisdikciju).

Taču Saeimas pārstāvei un pieaicinātajām personām bija atšķirīgi viedokļi par to, konkrēti kurš Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas punkts tiesnesim šādas tiesības paredz. Saeimas pārstāve uzskatīja, ka šādas tiesneša tiesības nosakot Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas 6. un 7. punkts. Kalvis Torgāns minēja Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas 6. punktu. Tieslietu ministrijas pārstāve, uzsverot, ka ministrijas „kompetencē nav pateikt, kā tiesai būtu pareizi jāpiemēro likums”, norādīja uz Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas 1. punktu. Savukārt *Resort Management* pārstāvis minēja Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas 1., 2. un 3. punktu (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 21. un 29. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 44., 72., 128., 151. un 164. lpp.*).

Turpretim Pieteikuma iesniedzējas pārstāvis un Tiesībsarga pārstāve norādīja, ka neviens no Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas punktiem neparedzot tiesneša tiesības atteikt izpildu raksta izsniegšanu gadījumā, kad šķīrējtiesa ir izspriedusi konkrēto lietu uz spēkā neesoša šķīrējtiesas līguma pamata (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 21. un 29. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 11., 87., 92., 184. – 187. lpp.*).

Satversmes tiesa norāda, ka lietas dalībnieku un pieaicināto personu viedoklis par tiesību normu saturu pats par sevi nav izšķirošs attiecīgās normas tiesisko seku noskaidrošanā, jo tiesību normu nevar izprast ārpus tās piemērošanas prakses un tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2006. gada 23. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-03-0106 24.5. punktu un 2013. gada 28. jūnija sprieduma lietā Nr. 2012-26-03 12.1. punktu*).

Tieslietu ministrija Satversmes tiesai ir iesniegusi prakses apkopojumu attiecībā uz Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas piemērošanu vispārējās jurisdikcijas tiesās laika posmā no 2013. gada 1. janvāra līdz 2014. gada 30. jūnijam. Šajā laika posmā Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas 1. – 7. punkts kā pamats atteikumam izsniegt izpildu rakstu sakarā ar šķīrējtiesas spriedumu kopumā ir piemērots nedaudz vairāk kā 200 reižu. Par pamatojumu atteikumam izsniegt izpildu rakstu visbiežāk tiek norādīti šādi apstākļi: šķīrējtiesa izskatījusi strīdu par personu, pret kuru ir ierosināts maksātnespējas vai tiesiskās aizsardzības process; šķīrējtiesas klauzula saskaņā ar Patērētāju tiesību aizsardzības likumu ir atzīstama

par netaisnīgu līguma noteikumu; šķīrējtiesas spriedums nav motivēts; ar šķīrējtiesas spriedumu piedzīti nokavējuma procenti par laiku līdz sprieduma izpildei; pusei nebija pienācīgā veidā paziņots par šķīrējtiesas procesu, vai tā citu iemeslu dēļ nevarēja iesniegt savus paskaidrojumus, un tas būtiski ietekmējis šķīrējtiesas procesu (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 65. – 68. lpp.*).

No minētā prakses apkopojuma izriet, ka vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnesis atsaka izpildu raksta izsniegšanu tādos gadījumos, kad šķīrējtiesa ir pārkāpusi likumos *expressis verbis* formulēto tās kompetences ierobežojumu. Šādus gadījumus likumdevējs ir noteicis, piemēram, Civilprocesa likuma 487. panta pirmās daļas 1. – 8. punktā un Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 6. panta trešās daļas 7. punktā.

Tomēr no Tieslietu ministrijas sagatavotā prakses apkopojuma neizriet tas, ka vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnesim, lemjot par izpildu raksta izsniegšanu, būtu pienākums vērtēt šķīrējtiesas kompetenci arī citos gadījumos, uz kuriem neattiecas likumos *expressis verbis* formulētais šķīrējtiesas kompetences ierobežojums. Šādus konkrētus tiesu prakses piemērus lietas izskatīšanas laikā nespēja minēt arī Saeimas pārstāve (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 21. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 45. lpp.*).

Tādējādi Civilprocesa likuma 536. panta piemērošanas prakse neliecina, ka šī norma uzliktu tiesnesim par pienākumu jebkurā gadījumā izvērtēt šķīrējtiesas kompetenci un, ja tās robežas ir pārkāptas, atteikt izpildu raksta izsniegšanu.

20.2.3. Saeimas pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka Civilprocesa likums lietas dalībniekiem piešķirot tiesības norādīt uz iespējamiem šķīrējtiesas procesa pārkāpumiem, tostarp uz jurisdikcijas pārkāpumiem, šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildes procesā (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 21. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 29. lpp.*).

Savukārt Pieteikuma iesniedzējas pārstāvis uzsvēra, ka vispārējās jurisdikcijas tiesa, lemjot par izpildu raksta izsniegšanu sakarā ar šķīrējtiesas spriedumu, nenodrošinot personas pamattiesību efektīvu aizsardzību, jo šajā procesā lietas dalībniekiem esot ierobežotas iespējas iesniegt pierādījumus, process notiek bez lietas dalībnieku klātbūtnes un rakstveida paskaidrojumu iesniegšanai likums

nosaka ne vairāk kā 15 dienu termiņu (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 21. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 11. un 17. lpp.*).

Civilprocesa likuma 534.¹ panta pirmā daļa paredz: kad tiesā saņemts pieteikums par izpildu raksta izsniegšanu, pieteikumu nekavējoties nosūta pārējiem lietas dalībniekiem ierakstītā pasta sūtījumā, nosakot rakstveida paskaidrojuma iesniegšanas termiņu, kas nav īsāks par 10 dienām un ilgāks par 15 dienām no pieteikuma nosūtīšanas dienas. Savukārt šā panta otrās daļas 3. un 4. punkts noteic, ka paskaidrojumā lietas dalībnieks norāda pierādījumus, kas apstiprina viņa iebildumus un to pamatojumu, kā arī likumu, ar kuru tie pamatoti, un lūgumus par pierādījumu pieņemšanu vai izprasīšanu.

Tieslietu ministrija minēto normu sakarā norāda: ja kāds lietas dalībnieks apstrīd šķīrējtiesas sprieduma tiesiskumu, vispārējās jurisdikcijas tiesai ir tiesības no šķīrējtiesas institūcijas pieprasīt lietas materiālus, kas nepieciešami, lai izvērtētu paskaidrojumā norādīto apstākļu esamību, kā arī izprasīt šķīrējtiesas līguma oriģinālu, lai to nosūtītu ekspertīzes veikšanai (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 179. lpp.*).

Vienlaikus var piekrist Pieteikuma iesniedzējai, ka Civilprocesa likuma D nodaļa neparedz vispārējās jurisdikcijas tiesas pienākumu vienmēr izvērtēt šķīrējtiesas kompetenci un šaubu gadījumā, piemēram, izprasīt šķīrējtiesas līguma oriģinālu vai arī noteikt tā ekspertīzi. Arī paskaidrojumos par *Resort Management* pieteikumu izpildu raksta izsniegšanai Latvijas šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildei un šo paskaidrojumu papildinājumos Pieteikuma iesniedzēja vairākkārt vērsa tiesas uzmanību uz iespējamo šķīrējtiesas līguma spēkā neesamību (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 170. – 184. lpp.*). Taču tiesa, izlemjot jautājumu par Latvijas šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildi, tikai konstatēja, ka vienošanās par strīda izskatīšanu Latvijas šķīrējtiesā ir spēkā (*sk. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2014. gada 3. jūnija lēmumu lietā Nr. 3-12/0080/12 lietas materiālu 2. sēj. 28. lpp.*).

Tieslietu ministrija arī norādījusi, ka tad, ja izmeklēšanas iestādē ir uzsākts kriminālprocess, piemēram, par iespējamo šķīrējtiesas līguma viltojumu, „jautājuma par izpildu raksta izsniegšanu izlemšana [...] apturama uz laiku līdz galīgā nolēmuma kriminālprocesā spēkā stāšanās brīdim” (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 179. lpp.*). Šāda Civilprocesa likuma normu interpretācija ir ietverta, piemēram, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 20. maija lēmumā. Tajā atzīts, ka izpildu

raksta izsniegšana ir atsakāma un tiesa ņem vērā atbildētāja iebildumus, proti, to, ka atbildētājs aizdevuma līgumu nav parakstījis un ir vērsies policijā ar iesniegumu par kriminālprocesa uzsākšanu saistībā ar paraksta viltošanu (*sk. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 20. maija lēmumu lietā Nr. 3-12/0067*).

Savukārt, izlemjot jautājumu par Latvijas šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildi, tiesa norādīja, ka neatkarīgi no Valsts policijas uzsāktā kriminālprocesa par 2011. gada 20. decembra vienošanās viltojumu nav tiesiska pamata apšaubīt tās spēkā esamību. Pastāvot arī šādam apstāklim, tiesa apmierināja *Resort Management* pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu Latvijas šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildei (*sk. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2014. gada 3. jūnija lēmumu lietā Nr. 3-12/0080/12 lietas materiālu 2. sēj. 28. lpp.*).

No minētā secināms, ka tiesu prakse jautājumā par izpildu raksta izsniegšanu gadījumā, kad uzsākts kriminālprocess par iespējamu šķīrējtiesas līguma viltošanu, ir pretrunīga.

Satversmes tiesa atkārtoti uzsver, ka vienveidīga tiesu prakse ir nozīmīga, raugoties no tiesību uz taisnīgu tiesu viedokļa. Tiesu pienākums līdzīgas lietas izlemt līdzīgi, bet atšķirīgas lietas – atšķirīgi pamatojas uz vienlīdzības principu. Valsts pārkāpj personas tiesības uz taisnīgu tiesu, ja nav tādu līdzekļu, kas nodrošinātu tiesu prakses vienveidību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 15.3. punktu*).

20.2.4. Satversmes tiesa norāda, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums paredz personas subjektīvās tiesības vērsties tiesā un aizsargāt savas aizskartās tiesības. Ja persona nav piekritusi lietas izskatīšanai šķīrējtiesā, tad šķīrējtiesas process un tā potenciālais iznākums neapšaubāmi var būtiski aizskart šīs personas tiesības. Šādos gadījumos personai ir jābūt tiesībām vērsties tiesā savu aizskarto tiesību aizsardzībai tieši un nepastarpināti, neatkarīgi no citu personu gribas vai rīcības.

Civilprocesa likuma 533. panta otrā daļa noteic, ka pastāvīgās šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildē ieinteresētā puse ir tiesīga vērsties rajona (pilsētas) tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu. Savukārt personai, kurai šķīrējtiesas spriedums ir uzlicis izpildāmu pienākumu, likums saistībā ar šķīrējtiesas procesu nepiešķir nekādas tiesības vērsties tiesā. Šī persona var tikai izteikt savus paskaidrojumus par jau iesniegtu pieteikumu izpildu raksta izsniegšanai. Tādējādi šīs

personas tiesības uz tiesas aizsardzību, piemēram, gadījumā, kad tiesvedības procesā šķīrējtiesā pieļauts būtisks procesuāls pārkāpums, ir atkarīgas no tā, vai un kad ieinteresētā puse nolems vērsties tiesā ar pieteikumu par šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildi.

Turklāt tādās situācijās, kad šķīrējtiesas sprieduma izpilde nav nepieciešama, personai, kurai tas uzlicis kādu pienākumu vai liedzis kādas tiesības, nav vispār nekādu iespēju lūgt vispārējās jurisdikcijas tiesu novērst tiesvedības procesā šķīrējtiesā pieļautus pārkāpumus. Taču šādiem šķīrējtiesas spriedumiem var būt būtiska ietekme uz personas tiesībām. Arī Latvijas šķīrējtiesas spriedums, ar kuru no Pieteikuma iesniedzējas par labu *Resort Management* tika piedzīts vairāk nekā pusmiljons latu, tika pamatots citastarp ar tāda cita iepriekš pieņemta Latvijas šķīrējtiesas sprieduma rezolutīvo daļu, kura izpilde nebija nepieciešama (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 93. lpp.*).

20.2.5. Vērtējot Pieteikuma iesniedzējas argumentu, ka izpildu raksta izsniegšanas process sakarā ar šķīrējtiesas spriedumu notiek bez lietas dalībnieku klātbūtnes, ir jāņem vērā tas, ka personas tiesības tikt uzklautai tiesas procesā ir vienas no svarīgākajām procesuālajām garantijām, kas izriet no Satversmes 92. panta pirmā teikuma. Satversmes tiesa norāda, ka šīs garantijas ietver, piemēram, tiesības saņemt pilnīgu informāciju par pretējās puses izteikto viedokli, savāktajiem pierādījumiem un faktiem, kā arī tiesības uz argumentētu tiesas nolēmumu. Tiesības tikt uzklautam tiesai ir jānodrošina vismaz rakstveidā (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-03-01 secinājumu daļas 6.1. punktu*).

Tomēr Satversmes 92. panta pirmais teikums personai neparedz absolūtas pamattiesības uz mutvārdu tiesvedības procesu, un šāda procesa rīkošana visos gadījumos nevajadzīgi noslogotu tiesu. Mutvārdu process būtu jānosaka vienīgi tad, kad tiesā jāizskata juridiski vai tehniski sarežģīti jautājumi. Arī ECT ir atzinusi, ka Konvencijas 6. pants neparedz personas absolūtas tiesības uz mutvārdu procesu un šādam procesam būtu jānotiek vienīgi gadījumos, kad lietā jāizskata īpaši jautājumi (*sk., piemēram, ECT 2002. gada 12. novembra sprieduma lietā „Döry v. Sweden”, iesniegums Nr. 28394/95, 37. punktu un 2006. gada 23. novembra sprieduma lietā „Jussila v. Finland”, iesniegums Nr. 73053/01, 41. punktu*).

Atsevišķos gadījumos, piemēram, tad, ja lieta skar sarežģītus juridiskus jautājumus, lietas dalībniekiem būtu piešķiramas tiesības lūgt, lai tiesa tos uzklausa

arī mutvārdos. Tas, ka Civilprocesa likums izpildu raksta izsniegšanas procesā sakarā ar šķīrējtiesas spriedumu neparedz lietas dalībnieku tiesības tikt uzklautiem arī mutvārdos, var apgrūtināt personas iespējas iebilst pret šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildi.

Vairākas pieaicinātās personas vērsa tiesas uzmanību arī uz to, ka gan Civilprocesa likuma 534.¹ panta pirmajā daļā noteiktais rakstveida paskaidrojuma iesniegšanas termiņš, gan 535. panta pirmajā daļā noteiktais termiņš, kādā tiesnesis pieņem lēmumu par izpildu raksta izsniegšanu, esot pārāk īss un tas apdraudot šķīrējtiesas sprieduma efektīvu kontroli. Piemēram, Inga Kačevska norādīja, ka termiņš, kādā iesniedzami rakstveida paskaidrojumi par pieteikumu izpildu raksta izsniegšanai, ir pārlietu īss tajos gadījumos, kad lietas dalībnieka domicils ir ārvalstī (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 62. lpp.*). Savukārt Kalvis Torgāns atzina, ka Civilprocesa likumā noteiktā termiņa dēļ tiesnesim neesot laika iedziļināties pieteikumā un viņš lēmumu par izpildu raksta izsniegšanu vai atteikumu izsniegt izpildu rakstu pieņemot „pēc iespējas formāli” (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 29. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 165. lpp.*).

Satversmes tiesa pievienojas pieaicināto personu viedoklim un norāda, ka minētie Civilprocesa likumā noteiktie termiņi ir pārāk īsi.

Līdz ar to Civilprocesa likumā ietvertais šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildes procesa regulējums nav piemērots tam, lai katrā gadījumā varētu izvērtēt šķīrējtiesas kompetenci.

20.2.6. Tiesas sēdē Saeimas pārstāve un vairākas pieaicinātās personas norādīja, ka Pieteikuma iesniedzēja savas tiesības uz taisnīgu tiesu varējusi aizstāvēt nevis vispārējās jurisdikcijas tiesā apstrīdot šķīrējtiesas kompetenci, bet gan citā veidā. Piemēram, Pieteikuma iesniedzējai bijušas tiesības iesniegt šķīrējtiesā pretprasību; vērsties ar zaudējumu atlīdzības prasību pret valdes locekli, kurš parakstījis attiecīgo vienošanos par lietas izskatīšanu šķīrējtiesā; apstrīdēt valdes locekļa tiesības slēgt vienošanos par lietas izskatīšanu šķīrējtiesā; vērsties policijā vai prokuratūrā ar lūgumu uzsākt kriminālprocesu par dokumenta viltošanas faktu; vērsties pie ģenerālprokurora ar lūgumu iesniegt protestu par tiesneša lēmumu, ar kuru apmierināts lūgums izsniegt izpildu rakstu; fiksēt procesuālos pārkāpumus, kas pieļauti tiesvedības procesā šķīrējtiesā, un uz tiem norādīt izpildu raksta izsniegšanas

procesā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 21. un 29. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 37., 157., 192. un 193. lpp.*).

Satversmes tiesa atzīst, ka visas minētās iespējas nav tiešā veidā vērstas uz šķīrējtiesas kompetences apstrīdēšanu. Tādējādi šie risinājumi nav alternatīvi līdzekļi, kas personu pamattiesības ierobežotu mazāk.

20.2.7. Saeima un Tieslietu ministrija uzskata, ka, piešķirot personai tiesības vispārējās jurisdikcijas tiesā apstrīdēt šķīrējtiesas kompetenci, tiktu nepamatoti kavēts šķīrējtiesas process.

Satversmes tiesa norāda, ka prasības celšana vispārējās jurisdikcijas tiesā par šķīrējtiesas līguma atzīšanu par spēkā neesošu neietekmē šķīrējtiesas procesu – jau uzsākts šķīrējtiesas process var turpināties, bet gadījumā, ja šķīrējtiesas process vēl nav uzsākts, tas var tikt uzsākts paralēli vispārējās jurisdikcijas tiesas procesam.

Arī Parauglikuma 8. panta pirmā daļa noteic, ka tiesai, kurā uzsākts process par šķīrējtiesai pakļautu strīdu, jāliek pusēm vērsties šķīrējtiesā, ja vien tā nenolemj, ka šķīrējtiesas līgums nav spēkā vai nav izpildāms. Savukārt Parauglikuma 8. panta otrā daļa paredz, ka gadījumā, ja šāds process valsts tiesā notiek, šķīrējtiesas process var tikt uzsākts vai turpināts, kā arī spriedums var tikt taisīts paralēli valsts tiesā notiekošajam procesam.

Parauglikuma 8. panta otrajā daļā ietvertais regulējums var palielināt tādu gadījumu skaitu, kad šķīrējtiesa un vispārējās jurisdikcijas tiesa pieņem savstarpēji pretrunīgus nolēmumus. Tomēr šāds regulējums ir attaisnojams, jo tas samazina gan lietas dalībnieku iespējas novilcināt šķīrējtiesas procesu, gan arī šķīrējtiesas procesa dalībnieku motivāciju vērsties valsts tiesā sakarā ar jautājumiem, kas saskaņā ar šķīrējtiesas līgumu ir pakļauti izskatīšanai šķīrējtiesā (*sk. Brekoulakis S. L., Shore L., p. 604*).

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi var sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

21. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu tiesai ir jānosaka brīdis, ar kuru apstrīdētā norma (akts) zaudē spēku.

Likumdevējs Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā Satversmes tiesai ir piešķīris plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda

apstrīdētā norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normai. Lai atzītu apstrīdēto normu par spēkā neesošu nevis no sprieduma publicēšanas dienas, bet no cita brīža, Satversmes tiesai savs viedoklis ir jāpamato.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka, lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma (akts) zaudē spēku, jāņem vērā, ka tās uzdevums ir pēc iespējas novērst pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*).

Izskatāmajā gadījumā apstrīdēto normu pret Pieteikuma iesniedzēju ir piemērojusi vispārējās jurisdikcijas tiesa. Apstrīdētās normas piemērošanas sekas bija izpildu raksta izsniegšana Latvijas šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildei, kā arī tiesu izpildītāja uzsāktās izpildu darbības.

Tātad, lai novērstu apstrīdētās normas radītās nelabvēlīgās sekas, apstrīdētā norma attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju ir atzīstama par spēkā neesošu no tās pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

22. Kā liecina izskatāmās lietas materiāli, Pieteikuma iesniedzēja bijusi atbildētāja divos tiesvedības procesos Latvijas šķīrējtiesā. Pirmajā tiesvedības procesā Latvijas šķīrējtiesa pieņēma spriedumu, ar kuru citastarp atzina, ka Pieteikuma iesniedzējas un *Resort Management* noslēgtā līguma divi punkti nav spēkā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 36. – 49. lpp.*).

Pieteikuma iesniedzējas pārstāvji tiesas sēdē norādīja, ka minētā šķīrējtiesas sprieduma izpilde neesot nepieciešama. Tādēļ šim šķīrējtiesas spriedumam nav paredzēta arī nekāda tiesas kontrole. Arī Tieslietu ministrijas pārstāve un Kalvis Torgāns šādu situāciju novērtēja kā „iespējamu likuma robu” vai kā „pretkonstitucionālu [likuma] robu” (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 21. un 29. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 83. un 151. lpp.*).

Satversmes tiesa jau 2005. gada 17. janvāra spriedumā lietā Nr. 2004-10-01 norādīja, ka Civilprocesa likumā nav normu, kas noteiktu procedūru šķīrējtiesas sprieduma apstrīdēšanai, pat ja netiek pieprasīta izpildu raksta izsniegšana (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-10-01 10. punktu*).

Minētais regulējums nedz Civilprocesa likumā, nedz arī Šķīrējtiesu likumā nav ietverts.

Atsevišķos gadījumos tālab, lai šķīrējtiesas spriedums tiktu izpildīts, nav nepieciešams vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā un lūgt izsniegt izpildu rakstu, un var būt arī tādas situācijas, kad šķīrējtiesas spriedums ir atzīstams vai izpildāms kādā ārvalstī. Tāpat Civilprocesa likums nenoteic, kas notiek ar šķīrējtiesas spriedumu tad, ja vispārējās jurisdikcijas tiesa ir atteikusies izsniegt izpildu rakstu tā piespiedu izpildei. Šādā gadījumā personai nav nekādu tiesisku līdzekļu aizstāvībai pret, iespējams, prettiesisku šķīrējtiesas spriedumu, tas būtībā paliek spēkā un lietas dalībnieks var censties atkārtoti panākt tā izpildīšanu, piemēram, ārvalstī.

Nemot vērā citastarp arī pieaicināto personu norādītās šķīrējtiesu darbībā konstatētās problēmas un izpildu raksta izsniegšanas regulējuma trūkumus, starptautiski akceptētajam šķīrējtiesas sprieduma apstrīdēšanas institūtam Latvijā būtu sevišķi liela nozīme. Tāpēc Satversmes tiesa atkārtoti vērš Saeimas uzmanību uz nepieciešamību noteikt šķīrējtiesas sprieduma apstrīdēšanas pamatus un kārtību.

23. Tiesas sēdē gan lietas dalībnieki, gan arī pieaicinātās personas vairākkārt norādīja uz to, ka Saeima 2014. gada 11. septembrī pieņēmusi Šķīrējtiesu likumu, kurā paredzēts, ka tas stāsies spēkā 2015. gada 1. janvārī. Šā likuma 24. panta pirmā daļa nosaka: „Šķīrējtiesas sastāvs lemj par civiltiesiskā strīda pakļautību šķīrējtiesai, tajā skaitā par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību. Jautājumu par strīda pakļautību šķīrējtiesas sastāvs var izlemt jebkurā šķīrējtiesas procesa stadijā.”

Savukārt saskaņā ar 2014. gada 11. septembra likuma „Grozījumi Civilprocesa likumā” 9. pantu no Civilprocesa likuma tiek izslēgta 61., 62., 63., 64. un 65. nodaļa, proti, arī nodaļa, kurā ietverta apstrīdētā norma. Atbilstoši 2014. gada 11. septembra likuma „Grozījumi Civilprocesa likumā” 19. pantam Civilprocesa likuma 61., 62., 63., 64. un 65. nodaļa zaudēs spēku 2015. gada 1. janvārī.

Tādējādi likumdevējs ir paredzējis, ka 2015. gada 1. janvārī apstrīdēto normu aizstās cita Šķīrējtiesu likumā ietverta tiesību norma, kurai būs tādas pašas tiesiskās sekas kā apstrīdētajai normai.

Šķīrējtiesu likuma 24. panta pirmā daļa Satversmes tiesā nav apstrīdēta. Līdz ar to Satversmes tiesai ir jāvērtē, vai nepieciešams un pieļaujams paplašināt izskatāmās lietas prasījuma robežas un izvērtēt arī jautājumu par Šķīrējtiesu likuma 24. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Satversmes tiesa vairākkārt secinājusi, ka, ievērojot zināmus kritērijus, visupirms „ciešās saistības koncepciju”, noteiktos gadījumos var notikt prasījuma robežu paplašināšana jau ierosinātās lietās. Lai secinātu, vai kādā konkrētā gadījumā prasījuma robežas ir iespējams un nepieciešams paplašināt, ir jānoskaidro, pirmkārt, vai tā norma, attiecībā uz kuru prasījums tiek paplašināts, ir tik cieši saistīta ar lietā *expressis verbis* apstrīdēto normu, ka tās izvērtēšana iespējama tā paša pamatojuma ietvaros vai nepieciešama konkrētās lietas izlemšanai, un, otrkārt, vai prasījuma robežu paplašināšana ir nepieciešama Satversmes tiesas procesa principu ievērošanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 17. punktu un 2011. gada 20. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-72-01 15. punktu*).

Šķīrējtiesu likuma 24. panta pirmās daļas atbilstība Satversmei ir cieši saistīta ar prasījumu par apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, jo šī norma pēc tās spēkā stāšanās personām radītu tieši tādas pašas Satversmei neatbilstošas tiesiskās sekas kā apstrīdētā norma. Līdz ar to no Satversmes tiesas procesa ekonomijas viedokļa būtu lietderīgi paplašināt prasījumu izskatāmajā lietā. Turklāt tiesiskas valsts princips prasa, lai Satversmes tiesa atbilstoši tās kompetencei nodrošina tādas tiesību sistēmas pastāvēšanu, kurā pēc iespējas pilnīgāk tiktu novērsts tiesiskais regulējums, kas neatbilst Satversmei vai citām augstāka juridiskā spēka tiesību normām.

Saeimas pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka Šķīrējtiesu likuma 24. panta pirmajā daļā būtībā ir saglabāts apstrīdētajai normai identisks tiesiskais regulējums (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 21. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 28. lpp.*). Arī no Tieslietu ministrijas sniegtā viedokļa secināms, ka Šķīrējtiesu likumā ir ietverts tāds pats regulējums kā apstrīdētajā normā, un tas paredz šķīrējtiesas tiesības lemt par strīda pakļautību šķīrējtiesai, tajā skaitā arī par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 182. lpp. un Satversmes tiesas 2014. gada 21. oktobra sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 70. lpp.*).

Minētā norma un apstrīdētā norma ir pieņemta, pamatojoties uz vienu un to pašu likumdevēja izpratni par tā rīcības brīvību šķīrējtiesu darbības kontroles jomā, un šajā spriedumā ietvertie secinājumi par apstrīdēto normu ir attiecināmi arī uz Šķīrējtiesu likuma 24. panta pirmo daļu. Tāpēc abu šo normu atzīšana par

neatbilstošām Satversmes 92. panta pirmajam teikumam ir iespējama tā paša pamatojuma ietvaros.

Līdz ar to Satversmes tiesa atzīst, ka arī Šķīrējtiesu likuma 24. panta pirmā daļa, ciktāl tā liedz personai tiesības vispārējās jurisdikcijas tiesā apstrīdēt šķīrējtiesas kompetenci, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a:

1. Atzīt Civilprocesa likuma 495. panta pirmo daļu, ciktāl tā liedz vispārējās jurisdikcijas tiesā apstrīdēt šķīrējtiesas kompetenci, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam.

2. Attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju – SIA „HIPOTĒKU BANKAS NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMA AĢENTŪRA” (šobrīd – SIA „Hiponia”) – atzīt Civilprocesa likuma 495. panta pirmo daļu, ciktāl tā liedz vispārējās jurisdikcijas tiesā apstrīdēt šķīrējtiesas kompetenci, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam un spēkā neesošu no konstitucionālās sūdzības iesniedzējas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

3. Atzīt Šķīrējtiesu likuma 24. panta pirmo daļu, ciktāl tā liedz vispārējās jurisdikcijas tiesā apstrīdēt šķīrējtiesas kompetenci, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2014. gada 28. novembrī.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš